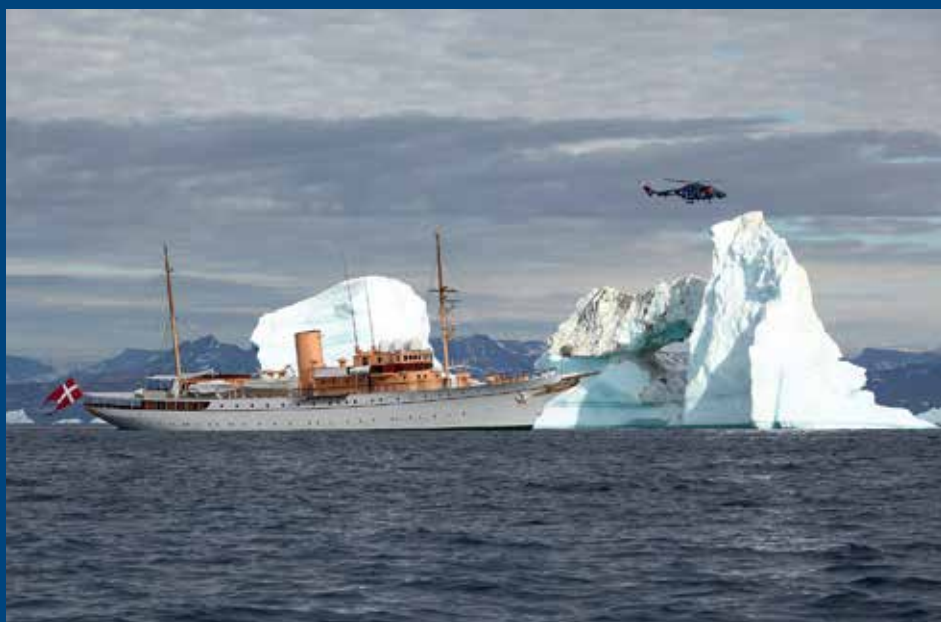


MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT



45. årgang

Nr. 2 - maj 2012

MEDDELELSER FRA ORLOGSMUSEETS MODELBYGGERLAUG

Ekstraarrangement i juni 2012

Som et særligt tilbud til laugets medlemmer gennemføres den 12. juni 2012 en udflugt til Hveen for alle interesserede – inklusive ledsager.

Efter en god sejltur med morgenmad skal vi bl.a. besøge Tyge Braheobservatoriemuseet midt på øen, inden vi ved middagstid skal nyde en god og hyggelig frokost. Om eftermiddagen er der mulighed for at se sig lidt omkring på øen – enten til fods, på cykel, med bus eller hestevogn, inden vi kl. 16.00 sejler tilbage til København.

Mødested: Kl. 09.00 i Havnegade i København. Båden afgår præcis kl. 09.15 og venter ikke. Vi er tilbage samme sted kl. ca. 17.30.

Man betaler selv for turen, men laugets kasserer har tilsluttet sig, at der ydes et tilskud til turen, så udgiften for den enkelte deltager ikke overstiger 400,- kr.

Tilmelding til Poul Beck senest den 4. juni på e-mail: ombl.formand@sol.dk eller telefon 43 90 33 29.

Vi glæder os til at se rigtig mange medlemmer til en helt særlig tur.

Arrangementer i andet halvår 2012

Efter laugets generalforsamling den 2. april 2012, omtalt andetsteds i dette nummer af Marinehistorisk Tidsskrift, med genvalg af den siddende bestyrelse tilbagestod der et konstituerende bestyrelsesmøde. Det er afholdt, når man kan læse dette.

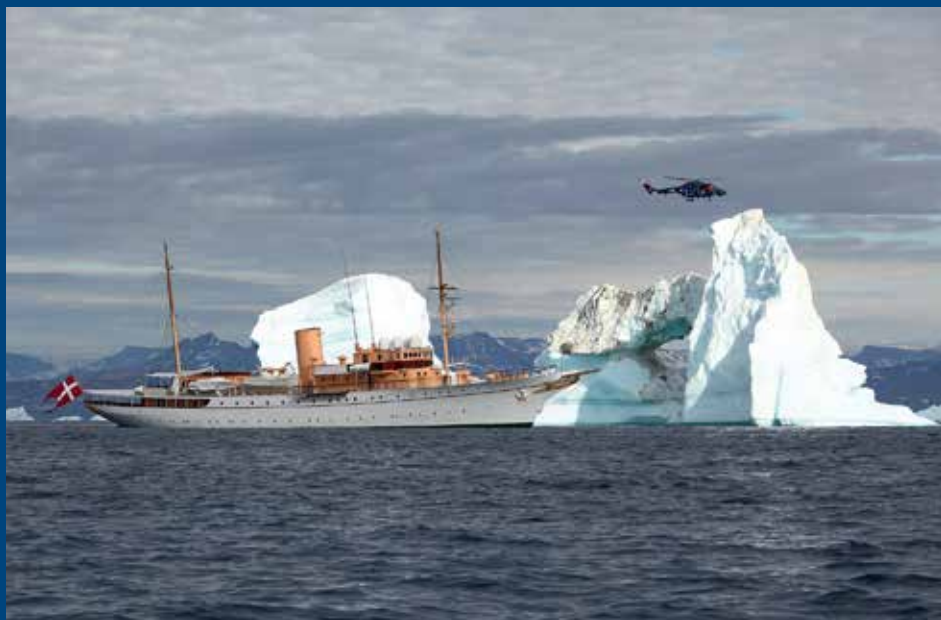
På mødet aftales de nærmere omstændigheder ved programmet for efterårets laugsaftener ("onsdagsaftenerne") på Orlogsmuseet, Overgaden oven Vandet 58, 1415 K. Aftenerne er foreløbig planlagt til følgende onsdage i 2012: 5. september, 3. oktober og 7. november. Alle dage kl. 19.30, medmindre andet meddeles.

Det konkrete program vil blive offentliggjort i augustnummeret (nr. 3) af Marinehistorisk Tidsskrift 2012.

Fredag den 7. december 2012 er afsat til laugets traditionsrige julekomsammen med andespil, kanonsalut og hyggeligt samvær.

fortsættes på inderside af omslag bagerst

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT



45. årgang

Nr.2 - maj 2012

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

Udgivet af:

Selskabet

ORLOGSMUSEETS VENNER /
MARINEHISTORISK SELSKAB

Henvendelse vedr. medlemskab/
abonnement til kassereren Niels
Probst - E-mail: nmprobst@sol.dk
eller tlf. 4586-6983

ORLOGSMUSEETS

MODELBYGGERLAUG

Henvendelse vedr. medlemskab/
abonnement til formanden Poul
Henrik Westh, Havdrupvej 88, 2700
Brønshøj. E-mail:
formand.ombl@gmail.com eller
tlf. 2016-7692

Redaktion: Niels M. Probst (ansv.h.)
Vallerød Banevej 50
2960 Rungsted Kyst
Tlf. 4586-6983
e-mail: nmprobst@sol.dk

Layout: Tom Wismann
e-mail: twismann@gmail.com

Tidsskriftet udkommer fire gange
årligt.

Artikler og anmeldelser, der ønskes
optaget i tidsskriftet, sendes til
redaktionsadressen. Sidste frist
for indlevering af stof er den 10.
i månederne januar, april, juli og
oktober.

**Eftertryk er kun tilladt med tydelig
kildeangivelse.**

Tryk:

Glumsø Bogtrykkeri A/S
Tlf.: 5764-6085, ISO 14001,
Svanemærkelicens 541-445

INDHOLD

Artikler:

Søværnets øvelseseskadre 3
Søren Nørby

RAN som toldkrydser 1934 28

Referat fra generalforsamling
i Marinehistorisk Selskab /
Orlogsmuseets venner 32

Referat fra generalforsamling
i Orlogsmuseets Modelbygger-
Laug 35

Vedtægter for Orlogsmuseets
Modelbygger Laug 38

Bustur ad Pommern til 41

Bog anmeldelser

Dannebrog - kongeskib i 80 år 43
Tom Wismann

www.marinehist.dk

Forside:

DANNEBROG ved Grønland 2011.
("Doc" Niels M. Nielsen)

Søværnets øvelseseskadre 1926

Hvor, hvorfor og hvordan?

Af Søren Nørby, cand.mag.

www.Noerby.net

Ét panserskib, to krydsere, ni torpedobåde, seks ubåde, ét værkstedsskib, tre mineskibe, ni flyvemaskiner og ét luftdepotskib. Det var den styrke, som søværnet udrustede 30 dage i sensommeren 1926 – ikke fordi der var optræk til krig, men fordi de skulle deltage i årets Øvelseseskadre. Men hvad var målet med en sådan øvelseseskadre, og hvordan løb dens mange øvelser egentligt af stablen? Det kan vi heldigvis finde ud af ved at læse ”Generalrapport for Øvelseseskadren 1926”, som i dag kan findes i Rigsarkivet. Generalrapporten, som efter øvelsens afslutning blev afleveret til Marineministeriet, er delt i to bind. Bind I på 133 sider indeholder bl.a. forholdsordren for Øvelseseskadren, øvelsesprogrammet dag-for-dag og en overordnet gennemgang af hele Øvelseseskadrens forløb. Bind II på 631 sider indeholder en meget detaljeret gennemgang af de 32 forskellige øvelser, som Eskadren gennemførte i september – oktober 1926.

Gennemlæsningen af en rapport over begivenhederne i en øvelseseskadre kan være tung læsning, men heldigvis har vi i 1926 en række øjenvidne



Chefen for Øvelseseskadren 1926 var kontreadmiral Georg Carl Amdrup (1866-1947), med kommandørkaptajn Baron Einar Marius Gyldenkrone som sin stabschef. Amdrup var i 1926 60 år gammel, og posten som kontreadmiral og chef for Øvelseseskadren var den foreløbige krone på en 42årig karriere i Søværnet. Amdrup blev i 1927 udnævnt til viceadmiral og Flådeinspektør, en post han besad frem til sin pensionering i november 1931. (FBIB arkiv)

beretninger fra årets øvelser. Det er Berlingske Tidendes journalist Henry

Hellssen¹, der i fem meget velskrevne artikler fortæller levende om øvelserne set fra hhv. panserskibet OLFERT FISCHER², ubåden BELLONA samt fra en flyvetur med et af de deltagende fly fra Marinens Flyvevæsen. Dertil kommer daværende søløjtnant Robert Steen Steensen, som i 1926 var chef for værkstedsskibet GRØNSUND. Han var en ivrig fotograf, og bl.a. har efterladt et helt fotoalbum med billeder fra Øvelseseskadrenne 1925 og 1926.³

Øvelseseskadren bestod i 1926 af følgende skibe:

Skibsgruppen

Orlogsskibet OLFERT FISCHER (chef kommandør la Cour), krydseren HEJMDAL, (chef orlogskaptajn Trap), krydseren GEJSER (chef orlogskaptajn Briand de Crevecoeur).

Torpedobaadsflotillen

Flotillechef: orlogskaptajn von Lowzow.

1ste Gruppe

Torpedobådene SØULVEN (kaptajn Frandsen) (Gruppechef), FLYVEFISKEN (kaptajn Rosted), SØRIDDEREN (kaptajnløjtnant Vest)

2den Gruppe

Torpedobådene HVALROSSEN, (kaptajn Jungersen) (Gruppechef), DELFINEN (kaptajnløjtnant Westermann), SVÆRDFISKEN (kaptajnløjtnant Paulsen)

3die Gruppe

Torpedobådene SØBJØRNEN (kaptajn Scheibel) (Gruppechef), HAVØRNEN (kaptajnløjtnant Kjølsen), HAJEN (kaptajnløjtnant Krarup).

Undervandsbaadsflotillen

Flotillechef: orlogskaptajn Wolfhagen.

1ste Gruppe

Ubådene BELLONA (kaptajnløjtnant Maegaard (Gruppechef), FLORA (kaptajnløjtnant Ramlau-Hansen), ROTA (til 3/9) (kaptajnløjtnant Lundsteen), NYMFEN (fra 3/9) (kaptajnløjtnant Lundsteen).

2den Gruppe

Ubådene TRITON (kaptajnløjtnant Bangsbøll (Gruppechef), ÆGIR (til 28/9) (søløjtnant Quistgaard), NAJADEN (fra 28/9) (søløjtnant Quistgaard), NEPTUN (søløjtnant Larsen), værkstedsskibet GRØNSUND (søløjtnant Steensen).

Mineskibsflotillen

Flotillechef: kaptajn Andersen.

Mineskibet LOSSEN (kaptajn Andersen), MINEKRAN NR. 5 (kaptajnløjtnant Dahl), MINEKRAN NR. 6 (kaptajnløjtnant Hauptmann Andersen).

Luftgruppen

Luftfartøj nr. 27 (til 16/9) Søløjtnant Petersen (Gruppechef),

— nr. 23 (fra 16/9) do.

Luftfartøj nr. 23 (til 16/9) Søløjtnant Jastrau,

— nr. 26 (fra 16/9) do.

Luftfartøj nr. 29 (Søløjtnant Jegstrup)

Under øvelse nr. 32 blev Luftgruppen øget med nr. 32 (Søminemester III Petersen)

Luftfartøj Nr.21 (Søløjtnant Schmidt),

- nr. 22 (Søløjtnant Topsøe-Jensen),

- nr. 25 (Søløjtnant Jegstrup)

Luftdepotskibet WILLEMOES (reserveløjtnant Dan), Tenderen FENRIS (søløjtnant Hoppe).

Som det ses var der tale om stort set alt det skibsmateriel, som flåden da havde under kommando.⁴ Størstedelen af ski-

bene havde allerede været på øvelser i løbet af foråret og sommeren 1926. Bl.a. havde OLFERT FISCHER, torpedo-bådene SØULVEN og HAVØRNEN samt tenderen FENRIS deltaget i en artilleriøvelsesdeling, som varede fra 12. juli til 20. august, mens krydserne HEJMDAL og GEJSER havde været på togt som skoleskibe. Torpedobaadseskadren og Mineskibseskadren havde begge været formeret siden 20. august for at øve sammen, inden de skulle indgå i årets Øvelseseskadre.

Øvelsernes forløb

Den 9. april 1926 sendte Marineministeriet følgende ordre til kontreadmiral Amdrup: "Ministeriet meddeler her



Hansa-Brandenburg W.29 (H.M.I.) Nr. 32 klar til start. Under Øvelseseskadren 1926 var de deltagende fly i luften i alt i 192 timer 50 minutter, og brugte her 9357 liter benzin og 582 kilo olie. (R. S. Steensen/FBIB arkiv)

ved følgende Forholdsordre for den Øvelseseskadre, der er beordret udrustet i Løbet af Sommerhalvaaret.

1. Eskadrens formering.

Eskadrens Kommandotegn hejses den 3die September Kl. 1000 i Orlogsskibet "OLFERT FISCHER", paa hvilket Tidspunkt Eskadren formeres.

Kommandotegnet stryges d. 2den Oktober, hvorefter "OLFERT FISCHER" og Krydserne oplægges under Skibsdivisionen og Torpedobaadsflotillen under Torpedobaadsdivisionen. Undervandsbaadsflotillen og "Grønsund" afgaar til Undervandsbaadsdivisionen, Mineskibene til Søminevæsenet, Flyvebaadene til Flyvevæsenet, "WILLEMOES" og "FENRIS" til Flaadestationen."

Ordrens punkt 2 slog fast, hvor Eskadrens "*Bevægelser og Øvelser*" skulle finde sted. De første 14 dage skulle Eskadren øve i Kattegat og i farvandet omkring Samsø, afbrudt af et weekendbesøg i Aalborg. Derfra skulle Eskadren forlægge via Storebælt og Svendborg Sund til de sønderjyske farvande. I 1926 var det seks år siden Genforeningen, og det var sikkert årsagen til, at Marineministeriet ikke kun beordrede flåden til de sønderjyske farvande, men direkte specificerede, at Eskadren skulle aflægge et besøg i Aabenraa. Flåden skulle vise flaget overfor den befolkning, som i så mange år havde været under tysk herredømme.

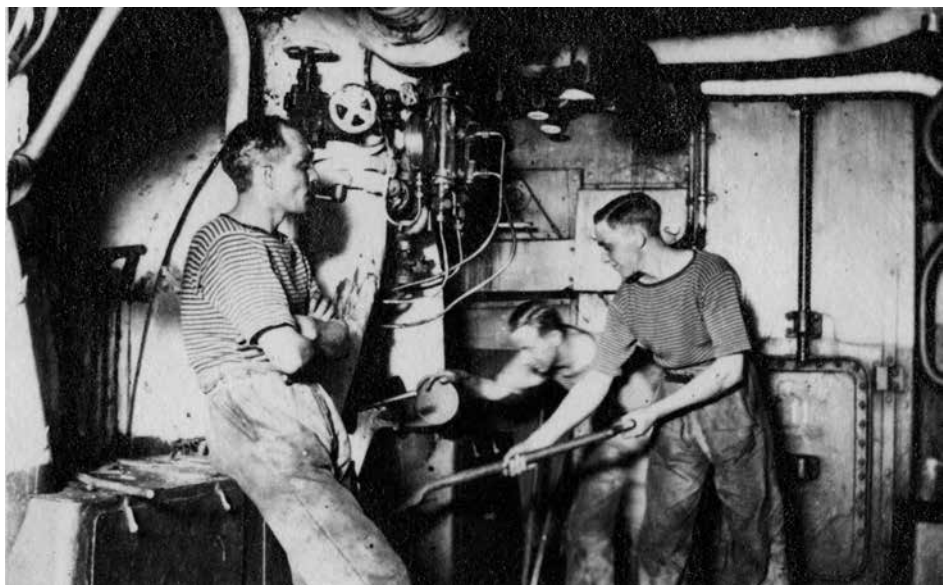
I Generalrapporten nævner kontreadmiral Amdrup, at Eskadrens mandskab blev meget vel modtaget i de havne, hvor man aflagde besøg. Amdrup skriver:

"I alle de Havne, hvortil Eskadrens Skibs og Fartøjer kom, blev saavel Befalingsmænd som Mandskab modtaget med største Velvillighed; saaledes blev der i Aalborg af Byraadet, hvor der er socialdemokratisk Flertal, bevilget 2000 Kroner som Tilskud til Marineforeningen til Fest for c. 600 af Eskadrens mandskab.

I Aarhus forelaa Indbydelser saavel fra Marineforeningen som fra Foreningen "Polyhymnia", og et af Byens Biografteatre havde gratis stillet 200 Billetter til Disposition for Eskadrens Mandskab, ligesom et større Antal havde gratis Adgang til en Fodboldkamp.

I Aabenraa blev der af den gamle danske Klub "Frederiksklubben" givet en Middag for Søofficerer og Dæksofficerer og af danske borgere i Aabenraa blev der holdt en Fest for Mandskabet. I Korsør bevilgede Havneudvalget, der er underlagt Byraadet, hvis Formand er Byens socialdemokratiske Borgmester, paa Foranledning af Vaabenbrødrenes Forening en Sum Penge til en Fest for c. 200 mand af Eskadrens Besætning."

Fra Aabenraa gik Eskadren syd om Lolland til Smålandsfarvandet, hvor man i den tilbageværende del af øvel



1066 Øvelseseskadren brugte i alt 2.144 tons kul i løbet af de 30 dages øvelse. Det var 256 tons mindre end beregnet, hvilket skyldtes, at en række øvelser blev stoppet, så snart det ønskede mål var blevet nået. De mange besøg i danske havnebyer var derfor ikke kun for at give besætningerne landlov, men også for at laste tiltrængte forsyninger af kul fra de depoter, som søværnet havde udlagt i en række danske havnebyer.⁵ Af Generalrapporten fremgår det, at OLFERT FISCHER i alt brugte 397,5 tons, hvilket svarede til 120 kg. kul pr. sømil. Til sammenligning brugte torpedobåden SØBJØRNEN 75,2 tons eller 32 kg. pr. sømil.⁶ Her ses fyrbødere i arbejde om bord på krydseren HEJMDAL. (Orlogsmuseets arkiv)

sesperioden skulle afholde en række øvelser, hvis mål var at undersøge mulighederne for at benytte Smålandsfarvandet som en flankestilling for forsvaret af Sjælland mod et angreb fra syd eller øst. Slutteligt skulle der afholdes fire dages øvelse med Københavns Sødefension, før Øvelseskadren den 2. oktober returnerede til Holmen.

Truslen mod Danmark

Det centrale mål med øvelserne var at øve flådens enheders evne til at virke sammen i forsvaret af Danmark, og de planer som Generalrapporten indeholder viser derfor meget godt, hvilket trusselscenario, som flådens ledelse mente, at Danmark stod overfor. Det er helt tydeligt, at flådens hoved



ILL: RSS-IV-03 Panserskibet *OLFERT FISCHER*, 1926. Henry Hellssen skriver, at det kostede 3000,- pr. dag at have skibet og dets 256 mand med i årets Øvelseseskadre – hvilket dog var ”betydeligt mindre end Det kgl. Teater’s daglige Underskud.” (R. S. Steensen/FBIB arkiv).

opgave i en fremtidig spændingssituation ville være at forsvare den danske neutralitet – helt i stil med opgaven under Første Verdenskrig. Øvelseseskadren øvede dog også scenarier, hvor den danske neutralitet blev brudt eller hvor Danmark blev udsat for et direkte angreb. Den afsluttede øvelse gik således ud på, at Øvelseseskadren skulle ”*afholde en større Øvelse med den Situation for Øje, at en østersømagt [kommande fra syd eller øst] iværksætter et Invasionsforetagende mod Sjælland under Forhold, hvor den danske Flaade er baseret paa Smaalandsfarvandet og de tilstødende Farvande med enkelte Fartøjer stationeret ved København.*”

Der er med andre ord tale om et forsvar mod en overlegen militær magt, som vil forsøge en invasion af Sjælland eller et bombardement af København.

Om formålet med Øvelseseskadren skriver Amdrup i Generalrapporten følgende:

”Udover, at det gennem øvelserne har været tilsigtet at gøre Søofficererne bekendt med Farvandsafsnittene, at indøve dem i Vaabentaktiken og i Samarbejdet mellem de forskellige Fartøjstyper, at gøre dem fortrolig med Neutralitetsbestemmelserne og Optræden under Neutralitetskrænkelser samt endvidere med kommandoforholdene under Sikringsstyrkens Formering og

Mobilisering, har det ogsaa været tilstræbt at belyse følgende Spørgsmaal:

1. Ledelse af neddykkede Undervandsbaade;
2. Deployering af Undervandsbaade;
3. Udbrudsmuligheder for Undevandsbaade fra Smaalands-farvandet til Store Bælt;
4. Anvendelse af kunstig Taage;
5. Marchformation for Skibe om Natten, naar Torpedobaadsangreb kan forventes.”

Ovenstående udmøntede sig i 32 øvelser, der omfattede alt fra torpedobåds- og ubådsangreb på Eskadrens større enheder (både dag og nat), forsøg med samarbejde mellem ubåde og fly, artilleri- og torpedoskydning, forsøg med tågeudlægning fra torpedobåde og mineudlægning både dag og nat.

Dertil kom en lang række mere specifikke øvelser, såsom afprøvning af nye mineparavaner til OLFERT FISCHER, projektørøvelser, minestrygning og -udlægning fra torpedobåde, afprøvning af gasmasker samt en lang række øvelser med radiokommunikation.⁷ Sidst men ikke mindst blev Øvelseseskadren berøret med et besøg af kong Christian X, hvilket skete, mens skibene lå opankret i Øresund.

Det er værd at bemærke, at Amdrup nævner det problematiske i, at de involverede eskadrechefer m.v. alle



I Generalrapporten gør kontreadmiral Amdrup opmærksom på, at øvelsernes krigsmæssige værdi blev mindsket af det faktum, at de i danske farvande udlagte fyr og sømærker ikke var slukket/fjernet. At de fortsat var udlagt gjorde navigeringen meget nemmere, end den ville have været i krigstid. Samtidig bemærkes det, at pga. flådens økonomiske situation, var ingen af de deltagende skibe under øvelserne oppe og gå deres maksimale fart. Som Hellssen beretter, da han under en øvelse observerer torpedobåden FLYVEFISKEN gennem ubåden BELLONAS periskop: FLYVEFISKEN, som er bygget hos Yarrow i England, kan gøre 29 Kvartmil i Timen. Den kan for den gør det sjældent! Fart betyder Kul, og Kul koster Penge!” Udateret luftfoto-grafi af FLYVEFISKEN eller et af dens to søsterskibe. (FBIB arkiv)



Søminestationen ved Bramsnæsvig. GRØNSUND og ubåde ved Broen. (R. S. Steensen/FBIB arkiv).

havde fået operationsordrerne i god tid inden øvelsernes begyndelse. Som Amdrup skriver: *"... i Betragtning af, at en Styrkechef i mange Tilfælde under virkelige Forhold vil være stillet overfor en pludselig Handlen, som lever ringe Tid til Tænkning og Udarbejdelse af Operationsplaner og -ordrer skønnes det at være formaalstjenstligt i fremtidige Eskadrer ogsaa at tage Hensyn hertil ved Planlæggelsen af Øvelsesprogrammet og dets Udførelse."*

For flådens ubådsvåben var 1926 et markant år. Det år havde man hele 16

undervandsbåde i flådens tal - et tal, der aldrig siden skulle blive overgået. Seks af ubådene deltog i årets Øvelseseskadre, og det betød, at Undervandsbaadsflotillen for kun anden gang i flotillens historie blev formeret i to grupper med to gruppechefer og én flotillechef.

Ubådene var et af flådens bedste forsvarsvåben, og spillede derfor en central rolle i øvelserne – både mht. den optimale udnyttelse af ubåde nat & dag samt overfladeskibenes evne til bedst at undgå at fjendtlige ubåde kom på skudhold. Det betød bl.a. en række øvelser, hvor forskellige måder at zigzagge en overfladestyrke blev afprø



NYMFEN dykker stilleliggende. Ved erfarede ubådsangreb var reglen i 1926, at blev ubåden(s periskop) observeret mindre end 1500 meter væk, skulle overfladefartøjet stævne mod ubåden, mens man skulle dreje væk fra ubåden, hvis ubåden befandt sig over 1500 meter væk.⁸ Målet med at dreje mod ubåden var ikke kun at mindske risikoen for at blive truffet af en torpedo, men også give mulighed for at nedkæmpe ubåden ved at vædre den. (R. S. Steensen/FBIB arkiv)

vet, og her viste de snævre danske farvande at være en stærk begrænsende faktor.

Man gennemførte også en række taktiske øvelser, der skulle afprøve om man kunne gennemføre koordinerede angreb med flere ubåde samtidig – i stil med de tyske ”Ulvekobler”, som havde stor succes i de første år af Anden Verdenskrig. Da ubådene neddykket var ude af stand til at kommunikere med hinanden, viste forsøgene sig usucces

fulde, og Generalrapporten lagde derfor op til, at ubådene fortsat skulle ses som et våben, der bedst opererede på egen hånd.

I en krisesituation ville flådens ubåde blive deployeret, så de kunne være på plads, hvis krigen brød ud. Et af de problemer, som man tumlede med under øvelserne i 1926 var derfor, hvordan man fik givet besked om et krigsudbrud til disse ubåde, der om dagen ville være neddykket og derfor have

svært ved at modtage radiosignaler.⁹ Der blev derfor gennemført en række forsøg med at bruge fly fra Marinens Flyvevæsen til at kommunikere med de neddykkede ubåde. Her skulle de ved hjælp af specifikke luft-manøvre eller flagsignaler kommunikere med ubådene, men reelt viste dette sig ikke at være en optimal løsning. Som Generalrapporten skriver det: *"Luftfartøjs-meldingen fordrer, at U-baadene paa Grund af Luftfartøjets store Hastighed og som Følge af at dette maa flyve lavt*

for at Flaget skal kunne observeres, skal have periskopet oppe i det Øjeblik, Luftfartøjet passerer hen over det." Det ville betyde, at ubådene meget ofte skulle stikke periskopet oven vande, hvilket øgede risikoen for, at de blev opdaget af fjendens styrker. Generalrapportens konklusion var derfor, at det var mere hensigtsmæssigt at søge at benytte landets fyr til at signalere et evt. krigsudbrud til flådens ubåde. Alternativt kunne man forsøge at udsende signaler vha. hy-



Torpedobåden HAVØRNEN. Forsøg med kunstig tåge. Sundet, marts 1926. Evnen til at sløre egne bevægelser vha. udlægning af tåge eller røg havde under Første Verdenskrig vist sin store værdi, og trods det alvorlige uheld, som i 1923 havde ramt krydseren GEJSER under udlægning af tåge, fortsatte søværnet med at udvikle tågeudlægningsudstyr og -taktik. Den i 1926 benyttede tåge bestod af ammoniak og siliciumtetraklorid, der gav "en god, tæt og forholdsvis tung Taage", men vægten af udstyret gav problemer især i flådens mindre enheder. En af erfaringerne fra årets øvelser var, at der skulle udlægges betydelige mængder tåge, før det havde nogen reel betydning for slagets gang. Der blev også gennemført forsøg med udlægning af tåge fra fly, men den beholdning, som de kunne medtage, viste sig at være for lille til, at de kunne udlægge et tågeslør af betydning. (R. S. Steensen/FBIB arkiv)

drofoner, anbragt ved landets største/mest centralt placerede fyr, men et sådant system skulle i så fald først etableres.

Et natligt torpedobådsangreb

Hvordan en øvelse blev opfattet af tilskuere, illustreres bedst ved at gengive Henry Hellssens beskrivelse, i artiklen "Ombord i Flagskibet" af et natligt angreb med torpedobåde mod panserskibe OLFERT FISCHER:

"Det er nat, og Olfert Fischer styrer frem mellem de danske Øer med blændede Lanterner: Man venter Torpedobaadsangreb! Fyrene slynger deres hvide Glimt imod Flagskibet, der blander Gnisterne fra sin Skorsten med Høstens Stjernes kud. Ellers er alt Lys om Bord kvalt. Der er sat Pose over de runde Huller i Agterdækket, for at ikke det svageste Skær skal trænge ud af Staalkolossens Indre. Ti røde Lanterner holdes rede, parat til at hejses paa Formasten, hvis Skibet skulde blive ude af Stand til at styres, et Øjeblik rammer deres Skær den store blanke Messinggongong paa Skorstenens Forkant — den gløder som en Sol i Nedgang — men saa dækkes Lanterne hastigt til mod Presenninger: Ingen falske Reflekser her! I Bestiklukafet staar andre tændte Lanterner nedsænkede paa Bunden af tomme Pøse, og Planen af Skibsskroget, med et lille rundt, nummeret Hul for hver vandtæt Dør, er fuld af Propper: Tegnet paa, at alle de vand-

tætte Døre holdes lukkede! Bælgmørke udenfor. Uvilkaarligt hvisker man. Da næsten ingen ydre Indtryk kan distrahere - et kort Nu aabnes en Lem under Skansen, og Omridset af en Matros lige anes i den svagt oplyste Firkant — fornemmer man sig underligt sammenvokset med denne tungt stønnende Staalmekanisme, presser Ryggen ind mod et Skot og næsten suger sig fast til det, indtil dets Vibreren forplanter sig til Ens eget Nervesystem: Man faar de Blindes seende Hænder og føler sig frem! Pludselig et Raab:

— Torpedobaad om Bagbord!

Saa en Kommando:

— Klar ved Bagbords Batteri!

Fra en af Projektørbroerne jager et hvidt Straalebundt ud i Natten, det lægger sig hen over Vandet, og man ser en skarpt afgrænset Kanal med smaa toppede Bølger. Nye Straalebundter springer frem og stritter som dagklare Glasrør gennem Tomheden. En Flok Ænder flagrer op og basker skræmte paa Tværs af Lyskeglerne. Rummet er fuldt af gennemsigtige Tunneler, der krydser hinanden: Fra alle Olfert Fischers fire Kæmpeprojektører, hver enkelt med 90 cm Spejldiameter, glør nysgerrige Kyklopøjne stift efter Torpedobaade. Tilsammen ejer de en Styrke paa en Million Lys. Nu rammer Straalerne Kabyssens Skorsten — den rager op uforsiret som en ædel Søjle! — saa strejfer de nogle Oksekroppe, raat Kød, der hænger i Vindsække højt



Projektørlys ved nattetid. Dette fotografi er fra NIELS IUEL 1937, men illustrerer ganske fint, hvordan projektorer har lyst op under det her beskrevne angreb. (S. E. V. Agersborg/FBIB arkiv)

paa Masten, og den ravgule Tælle funkler, for tilsidst at ile gennem Rigningen, hvis Tovværk og Kabler i brutal Overskæring spænder stramt fra Intet til Intet. Ogsaa de andre Skibe sender Søgelys mod Horisonten, og der indtræffer et Sekund, da alle Straalebundterne løber sammen mod eet Punkt og der, spiddet af talrige Lyslanser, bruser en Torpedobaadsgruppe med Skum for Stævnene gennem et Hul i Mørket. Et Par Lyskugler stiger til Vejrs i en Bue og tegner flygtige røde og grønne Baner paa Nathimlen. I samme Nu tænder Torpedobaadene deres Lanterner og raser videre ud i Rummet. Stjernerne er slukkede. Regnskyer ruller frem under Mælkevejens gyldne Dryssen. De første Dråber falder og slaar som tonende Streng i de hvide Striber. Olfert Fischer træk-

ker sine Straalebundter til sig som et Insekt sine Følehorn, en Kamæleon sin Tunge. Den syngende Bue foran Projektørspejlene forstummer, den violette Gnist dør. Den sidste Kegle rejser sig langsomt lodret i Vejret, den bliver staaende et Øjeblik som et Spøgelsetaarn det er Signalet til Eskadrens Skibe, at Øvelsen er forbi! Saa fyldes brat det tomme hvide Rør med Mørke. Lanterneerne tændes.”

Strategisk Øvelse i den Sydlige Opgang til Store Bælt

Det vil gå for vidt at gennemgå samtlige 32 øvelser, men en enkelt vil her blive beskrevet, da den giver et godt indtryk af, hvordan en sådan øvelse var opbygget, og hvordan flåden ville have hhv. håndhævet dansk neutralitet og modgået et egentligt angreb på Danmark.

Mandag den 20. september gennemførte Øvelseseskadren en øvelse, der tog udgangspunkt i følgende situation:

”Foranlediget ved store Uoverensstemmelser mellem Frankrig og England, samt sidstnævntes Vanskeligheder i Indien har Sovjetrusland benyttet Lejligheden til at angribe de nordøstlige Randstater [Estland, Letland og Litauen], der har anmodet England om maritim Hjælp til Støtte for deres venstre Flanke. Blaa Magts [Tyskland] Holdning er truende. Rød Magt [Danmark] har mobiliseret og Flaadens Hovedstyrke er stationeret i



I øvelsen deltog OLFERT FISCHER, HEJMDAL, GEJSER, LOSSEN, ni torpedobåde, seks undervandsbåde, GRØNSUND og tre fly.¹⁰ OLFERT FISCHER under øvelsen skulle il-ludere det tyske slagskib SCHLESIEEN, GEJSER den tyske krydser EMDEN og LOSSEN krydseren ARKONA (udrustet med 400 søminer). På dansk side skulle HEJMDAL spille rollen som panserskibet NIELS IUEL, mens GRØNSUND var OLFERT FISCHERS søsterskib PEDER SKRAM. Det skulle senere vise sig, at ideen om at den tyske flåde ville benytte SCHLESIEEN i et angreb på Danmark ikke var urealistisk. Her ses slag-skibet på grund i Storebælt den 9. april 1940. (C. Nielsen/FBIB arkiv)

Smaalandsfarvandet, hvis vestlige Ad-gange er spærret med Miner. [...] Rød Styrkes Opgave er at varetage Landets Neutralitet i Henhold til de af Regerin-gen trufne politiske Beslutninger og i Overensstemmelse med de af 20de December 1912, 2den og 11te August 1914 og 11te Maj 1921 fastsatte Be-stemmelser.”

Øvelsens omdrejningspunkt var således et britisk forsøg på at sejle forsyninger frem til det baltiske område. Dette måtte nødvendigvis ske via de danske farvande, og ville en tysk flådestyrke forhindre dette, ville de tætte danske

farvande være et godt sted at gøre dette - om nødvendigt med magt og også selv om det måtte medføre et brud på den danske neutralitet og dermed egentlige kamphandlinger mod den danske flåde. Søværnets opgave var som under Før-ste Verdenskrig at overvåge den dan-ske neutralitet og om nødvendigt for-svare denne med våbenmagt. Samtidig skulle de kontrollere skibstrafikken i Storebælt og både sikre at ingen skibe uforvaret kom ind i de udlagte mine-felter samt holde øje med evt. britiske skibe, der måtte dukke op i området. Øvelsesordren slog fast, at Rød Magt kunne forvente, at Blå Magt ville



Her ses med Steensens egne ord: "Tre Brandenburgere over Lille Bælt i regndis." Datidens fly var ikke udstyret med radio, så når de skulle videregive de oplysninger, som de fandt under deres flyvninger til flådens skibe, foregik det enten ved håndflag, ved at flyet landede nær skibet og piloten så mundtligt videregav sine oplysninger eller ved at piloten skrev sin besked på en seddel, lagde denne i en vandtæt beholder, der var udstyret med en flydeanordning, og så smed denne i vandet så tæt på skibet som muligt. Denne måtte så sætte en båd i vandet, og samle beskeden op. (R. S. Steensen/FBIB arkiv).

sende en flådestyrke op i Storebælt med den hensigt at udlægge et eller flere minefelter, der skulle hindre eller forsinke en britisk flådestyrkes gennemsejling af bæltet. Opgaven for chefen for Rød Magts styrker var at placere sine enheder, så det blev muligt at hindre en sådan mineudlægning – *"under Hensyntagen til den store Sandsynlighed for at Begivenhederne hurtigt vil udvikle sig til Krig mellem Rød og Blaa Styrke."*

I en virkelig situation som denne ville de danske gennemsejlsfarvande bli-

ve blokeret med minefelter, beskyttet af danske orlogsskibe og kystbatterier, og denne øvelse tog også udgangspunkt i, at dette var tilfældet. Således var både Agersø-sund, Omøsund og farvandet mellem *"Omø-Tofte, Omø-Staalgrunde og Lollands Landgrund"* lukket med minespærringer.

Øvelsen forløb som et udsnit af den samlede operation, og drejede sig kun om området ved Langelandsbæltet.

Rød Magts vigtigste forsvarsvåben var fem ubåde og ifølge planen ville Blå Magts styrker derfor indlede med at



For at sikre ubådene – der var helt centrale for Rød Magts forsvarsplaner – mod angreb blev de eskorteret til deres planlagte dykkepositioner af de to ”panserskibe” (HEJMDAL og GRØNSUND). Tilstedeværende af disse ”panserskibe” forhindrede dog ikke, at Blå Magt, før krigsudbruddet, stationerede en torpedobåd blot 200 meter fra en af Rød Magts ubåde. Da chefen for Peder Skram (GRØNSUND) havde anbragt sit skib på for stor afstand af den ubåd, som han skulle beskytte, var den tvunget til at dykke – og da hastigheden neddykket var væsentligt lavere end ved overfladesejlads, nåede ubåden ikke frem til den planlagte position til den planlagte tid. Her er det ubåden NYMFEN med patruljebåden P8 agter. (R. S. Steensen/FBIB arkiv).

udlægge en ubådsspærring med miner i Langelandsbæltet for bag denne uforstyrret at kunne udlægge hovedminefeltet.

Øvelsen begyndte kl. 1500 og som det første sendte begge sider fly og skibe af sted for hurtigst muligt at få et billede af, hvor den anden magts enheder befandt sig. Begge sider baserede sig i stor stil på luftreconosering, og flyene var medvirkende til, at Blå Magt havde et komplet billede af Rød Magts positioner allerede kl. 1517, mens Rød

Magt først havde et tilsvarende billede af Blå Magt kl. 1542. De 25 minutters forspring gav selvsagt Blå Magt en stor fordel.

Blå Magts skibe var, straks da klokken slog 1500, stået mod nord med torpedobåde forrest, og EMDEN lidt mod syd, klar til at yde støtte, hvis torpedobådene skulle møde mål, som de ikke på egen hånd kunne klare. Samtidig dækkede SCHLESIEEN mineudlægningen fra ARKONA. Sidstnævnte fik ordre til at afvente grønt lys fra overkomman-

doen, før de planlagte minefelter blev udlagt.

E.13. Revisited

Under Første Verdenskrig – nærmere bestemt natten mellem den 18. og 19. august 1915 - strandede den britiske ubåd E.13 nær Saltholm. Næste morgen blev ubåden – selv om den befandt sig på neutralt dansk territorium – angrebet af to tyske torpedobåde. Tre danske torpedobåde, der lå nær E.13, var ikke i stand til at stoppe det tyske angreb, inden ubåden var blevet ødelagt, og 15 af ubådens 29 mands besætning omkommet.

Episoden var et af Første Verdenskrigs alvorligste brud på den danske neutralitet, og fik et kompliceret diplomatisk efterspil. Affæren må have været inspiration også til øvelsen i 1926, for i operationsordren fik chefen for ubåden FLORA følgende ordre: *"Ved Øvelsens Begyndelse skal "FLORA" ligge til Ankers [...] udfor Albuen Fyr, forestillende en grundstødt engelsk Undervandsbaad."* Ideen var, at den grundstødte ubåd ville kaste grus i maskineriet i både Rød og Blå Magts planer, og det må sige at lykkes. Kl. 1528 modtog chefen for Rød Magts styrker besked om, at en uidentificeret ubåd var gået på grund ved Albuen Fyr – altså syd for deres planlagte operationsområde. Rød Magts hovedstyrke var på dette tidspunkt på vej vestover ud i Storebælt, men først en og kort efter yderli



Generalrapportens kort over skibenes bevægelser under den her beskrevne øvelse.

gere to torpedobåde blev nu sendt mod syd for at identificere ubåden og – om nødvendigt - beskytte den mod angreb fra Blå Styrke.

Med observationen af den grundstødte

ubåd skiftede øvelsen fuldstændig karakter. Fra en minelægningsøvelse blev det nu til et kapløb om hurtigst muligt at få identificeret ubåden. Så snart det var sket, fik Rød Magts enheder ordre på, at ubåden – grundstødt på dansk territorialfarvand – måtte beskyttes, mens Blå Magt nu ønskede at placere sine enheder i en så gunstig position, at ubåden kunne nedkæmpes, såfremt der udbrød krig mellem Blå Magt og Storbritannien.

Blå Magts enheder var på dette tidspunkt på vej mod nord, med torpedobåde forrest, støttet af de større enheder nogle sømil bag disse. Straks Blå Styrkes chef modtog beskeden om den grundstødte ubåd, blev torpedobåde SVÆRDFISKEN sendt af sted for at identificere ubåden og kort efter satte også SCHLESIEEN kurs mod Albuen.

Øvelsen viste tydeligt problemerne med at få signaler igennem til flådens mange enheder. SVÆRDFISKEN var fremme ved ubåden kl. 1610 og begyndte straks at sende et signal om ubådens nationalitet til chefen for Blå Styrke om bord i SCHLESIEEN. Her var radiosektionen imidlertid ved at signalere til ARKONA, og da det tog en hel time, at få dette signal af sted, kunne radiosektionen ikke modtage andre signaler i denne periode. Først kl. 1642 var det således muligt for SVÆRDFISKEN at få beskeden frem. I mellemtiden havde SVÆRDFISKEN sat kurs mod SCHLESIEEN og radiosignalet kom således af sted

blot to minutter før torpedobåden gik på siden af SCHLESIEEN for mundtligt at videregive signalet!

Samtidig med at SCHLESIEEN gik med høj fart mod den grundstødte ubåd, var EMDEN (GEJSER) ved at bringe sig i den mest gunstige position for et angreb på Rød Magts ubåde i den nordvestlige del af øvelsesområdet. Kl. 16.55 var EMDEN og SØRIDDEREN tæt på Rød Styrkes ubåd BELLONA, der derfor indledte et dyk. Det viser, hvor alvorlig truslen fra ubåde blev regnet, at bare det faktum, at en ubåd var ved at dykke, var grund nok til at bryde Rød Magts neutralitet, for straks BELLONA indledte sit dyk, åbnede EMDEN og SØRIDDEREN åbne ild, og dermed var krigen brudt ud.

Efter et par salver mod BELLONA blev denne anset for ødelagt, og de to skibe fortsatte derpå med højeste fart mod nord mod Rød Magts ubåd NYMFEN, der dog nåede at dykke, inden fjenden nåede på skudhold.

Chefen for Rød Styrke hørte skydningen fra broen på NIELS IUEL (HEJMDAL), og var derfor straks klar over, at krigen var brudt ud. NIELS IUEL stod derfor straks syd på, mens PEDER SKRAM (GRØNSUND) fik ordre til at forblive i en position, hvor den kunne forsvare adgangsvejen til Smålandsfarvandet. Samtidig stod SVÆRDFISKEN – der endnu ikke havde modtaget signalet om

at krigen var brudt ud - ind mod den grundstødte ubåd. Her stod Rød Magts torpedobåd HAJEN straks SVÆRDFISKEN i møde med det internationale protestflag hejst. Det lykkedes HAJEN at dække den grundstødte ubåd, som derved i første omgang undgik angreb fra Blå Magt. Lidt over kl. 1700 sluttede Blå Magts torpedobåde HVALROSSEN og DELFINEN sig til SVÆRDFISKEN, og kl. 1732 modtog de tre torpedobåde signal om, at Blå Magt var i krig med både Rød Magt og Storbritannien. Dette blev straks fulgt op af et kraftigt angreb på den grundstødte ubåd oxg HAJEN.¹¹ Med SCHLESIEEN i ryggen blev HAJEN og ubåden efter fem minutters kamp erklæret for nedkæmpet. Straks herefter blev Rød Magts torpedobåd SØBJØRNEN også angrebet og nedkæmpet af SCHLESIEEN.

Samtidig med disse angreb lykkedes det Blå Magts torpedobåd FLYVEFISKEN at sænke Rød Magts ubåd ÆGIR, før FLYVEFISKEN selv blev nedkæmpet af NIELS IUEL. Sidstnævnte var på dette tidspunkt på vej mod nord for fuld fart, for at slutte sig til PEDER SKRAM.

Med de sydlige dele af øvelsesområdet ryddet for Rød Magts skibe, kunne chefen for Blå Magt kl. 1740 give ARKONA ordre til, at indlede udlægningen af de planlagte minefelter. Rød Magt var ikke i stand til at hindre dette, men samtidig var Blå Magts skibe ikke i stand til at operere nord for det udlagte minefelt, da flere af Rød Magts ubåde

stadig var operative.

Dette var situationen, da øvelsen, kl. 1752, blev indstillet.

Under den efterfølgende øvelsesgennemgang fik chefen for Rød Magts styrker kraftig kritik for ikke, at have løst den pålagte opgave. Han havde spredt sine styrker for meget, og beslutningen om at sende hovedstyrken fra Smålandsfarvandet og ud i Storbælt – taget uden at give hverken overkommandoen eller sine underlagte enheder besked – gik direkte imod den pålagte ordre om netop at forsvare Smålandsfarvandet. Samtidig fik Blå Magts styrkechef dog også kritik, bl.a. for at have været for lang tid om at udlægge minefelterne, hvilket gjorde at Rød Magts ubåde kunne være nået syd for denne samt for at have brugt for mange ressourcer på at identificere og sidenhen nedkæmpe den grundstødte ubåd. Hovedopgaven for Blå Styrke var udlægningen af minefeltet, men dette blev mere en sidebemærkning, først sat i værk da øvelsen var stort set afsluttet.

Problemet med at melde et krigsudbrud til neddykkede ubåde ses også tydeligt. Ingen af Rød Magts ubåde modtog således radiosignalet om at krigen var brudt ud. Cheferne på tre af ubådene var dog i stand til, ud fra observationer af angreb på andre af Rød Magts skibe, at gætte sig til den udbrudte

krigstilstand, men dette skyldes alene, at skibene var indsat i et forholdsvis begrænset geografisk område, og ville derfor næppe kunne regnes med, hvis ubådene var fordelt ud over et større geografisk område.

Kunsten at formulere sig i korthed

Et af Øvelseseskadrens gennemgående elementer, var øvelser med radiokommunikation. Søværnet havde fået sin første radio i 1902, men Generalrapporten giver det indtryk, at retningslinjerne for brug af radio til søs i 1926 endnu ikke var helt på plads. I løbet af øvelsens 20 øvelsesdage (dage i havn fraregnet) blev der i alt afsendt 2000 telegrammer fra de deltagende enheder, hvilket svarer til ét signal hvert 15. minut. Det er en overvældende mængde radiotrafik, især set i lyset af, at evnen til at pejle radiosignaler gjorde, at i en krise- eller krigssituation ville en sådan radiotrafik gøre det meget nemt at lokalisere de danske skibe. En af Generalrapporten konklusioner var derfor, at søværnets officerer skulle lære begrænsningens svære kunst - at sige med ét signal, hvad de pt. brugte mindst fire signaler til. En striks radiodisciplin ville også medføre, at signaler, som ikke direkte havde noget at gøre med den pågældende øvelse – f.eks. indberetninger om skibenes kul- og vandbeholdning – først blev afsendt, når øvelsen var afsluttet. Derved ville belastningen af skibenes radioaf-

delinger blive mindsket betragteligt. Henry Hellssen har også en beskrivelse af søværnets brug af radio:

”[...]selvfølgelig er den traadløse Telegraf kommet til at spille en meget stor Rolle. Olfert Fischer har flere forskellige Stationer [...]. Paa en enkelt Dag under de indledende Øvelser afsender Flagskibet 31 og modtager 49 Telegrammer. I den travleste Time fløj 1600 Cifre og Bogstaver ud i Æteren, foruden hvad der blev opfanget. Flinke Telegrafister overkommer 110 Cifre i Minutet, normalt er 100. Statistikken fortæller, at af 6000 Bogstaver var 18 forkerte, deraf 5 i samme Telegram, hvilket tyder paa en atmosfærisk Forstyrrelse. Regner man derfor kun med de 13, bliver det 2 promille.

Hele Døgnet iler Ordonnanserne op og ned med de lyserøde Blanketter. Lampesenderen i Stationen bag Officersmessens Stirrids piber som en Faarekylling. Man forstaar, naar man hører disse rytmiske Tonekæder med korte og lange Intervaller, at musikalske Mennesker egner sig bedre til at være Radiotelegrafister end umusikalske, og at Kemikere, vante til at tumle med Formler og til at tænke i Tegn, hurtigst lærer at telegrafere. De langsomste er — ifølge Statistiken — Tapetsererer!”

En interessant detalje er, at Søminevæsenet åbenbart mente, at der var en risiko for, at signaler fra flådens ra



Radioens indførelse medførte dog ikke, at man opgav de gamle håndværk. Som Hellssen skriver: "Man skulde tro, at den traadløse Telegraf havde overflødiggjort alle optiske Signaler, men heldigvis paa korte Afstande virker endnu den gammeldags Metode langt hurtigere og sikrere." Billedet her viser en signalgast anno 1906, men systemet var det samme, som blev brugt i 1926. (Orlogsmuseets arkiv)

dioer kunne aktivere minepatronerne (detonatorerne) i flådens miner. Derfor måtte de planlagte mineudlægningsøvelser gennemføres under total radio-tavshed. Det gjorde brugen af taktisk mineudlægning problematisk, da forbuddet med Amdrups ord: *"medfører en stor taktisk Ulempe, idet et med Miner klargjort Fartøj faktisk er uden Forbindelse mod Ledelsen og saaledes*

er ude af Stand til at modtage Ordre eller indsende Meldinger."

Ikke overraskende var en af Amdrups mange anbefalinger i Generalrapporten efterfølgende, at Søminevæsenet intensiverede forsøgene på, at ændre minepatronerne, så de ikke blev påvirket af radiosignaler.

Undervejs i årets øvelser blev der også gennemført et forsøg med at benytte



Torpedobåden SØRIDDEREN, 1926. Selv om der ikke blev brugt skarp ammunition under øvelserne, var disse ikke uden faremomenter. Under en natlig øvelse den 21. september blev OLFERT FISCHER ramt af en torpedo fra torpedobåden SØRIDDEREN. Torpedoen ramte i bagbord side og endte i skruen, hvor den forårsagede en mindre læk i Styrerummet, idet fire nagler blev slået løse. Endvidere havarerede bagbords Skruer, idet bladtippet på de to blade bøjedes noget og det 3die blad fik en mindre revne. Skibets besætning kunne på egen hånd tætte lækagen og OLFERT FISCHER kunne derfor, trods den ødelagte skruer, forblive i Eskadren. Ikke overraskende gik torpedoen i stykker, og det lykkedes kun at bjerge dens luftkedel. (V. Christensen/FBIB)

brevduer til udetekterbar kommunikation fra flådens enheder og til Søværnets ledelse i København. I hold af to blev i alt 20 brevduer sendt af sted fra OLFERT FISCHER, der da lå i det sydfynske øhav. Forsøget viste sig dog at være en begrænset succes, da kun fire af duerne nåede København inden for 24 timer af deres afsendelse. Yderligere syv nåede frem dagen efter mens hele ni aldrig blev set igen. Det kan således ikke overraske at konklusionen på øvelsen lød: *"at Brevduernes Betydning kun maa opfattes som en nødhjælp, i de*

tilfælde, hvor Radiotelegraferne ikke kan eller ikke bør benyttes; at basere et Efterretningssystem paa Brevduer vil formentlig ikke give et tilfredsstillende Resultat; dels er der kun en vis Procent Sandsynlighed for, at Duerne kommer hjem, dels vil der i Reglen medgaa en ikke ubetydelig tid inden Meddelelsen naar frem."

Havarier og ulykker

I Generalrapporten fylder oversigten over havarier om bord i de deltagende skibe otte sider. Faktisk var det kun

seks af de 23 deltagende skibe, som ikke led havarier i løbet af de 30 dage, som Øvelseseskadren var samlet.¹² Listen over havarier indeholder alt fra mindre skader, som det blot tog et kvarters tid at reparere, til enkelte alvorligere skader, der satte den pågældende enhed ud af spillet i timer, dage eller i to tilfælde medførte, at enheder helt måtte udgå af øvelsen. Langt de fleste af havarierne var mindre og kunne udbedres om bord, uden at skibene måtte udgå af Øvelseseskadren og returnere til Holmen.

De mange havarier viser både, at øvelserne var hårde, men også at mange af de deltagende skibe var af ældre dato og slidte.

Da jeg ikke har sammenlignet med f.eks. Generalrapporten for Øvelseseskadren 1927, er det ikke muligt at sige, om antallet af havarier var ualmindeligt højt - eller lavt - i 1926.

Kollisionen mellem krydseren HEJMDAL og ubåden ROTA

Et af de mere spektakulære havarier var kollisionen mellem krydseren HEJMDAL og ubåden ROTA den 3. september – spektakulær både fordi en snarrådig fotograf om bord i et af flådens fly var i stand til at tage det her viste billede og fordi kollisionen trods sin umiddelbare voldsomhed kun resulterede i mindre skader.

Kollisionen indtraf under en øvelse, hvor ubådene angreb panserskibet OLFERT FISCHER og krydseren HEJMDAL, og Henry Hellssen har i sin artikel ”Om-bord i Flagskibet” følgende øjenvidneberetning fra den dramatiske begivenhed:

”Anden Gang et Periskop observeres er det tæt inde under OLFERT FISCHER. Torpedoen affyres midt imellem Flagskibet og HEJMDAL, som følger efter i Køl vandsordenen. Undervandsbaaden dukker op Taarnet med det hvidmalede C. 1 frigør sig af Bølgerne, saa kommer Splitflaget tilsyne, slaskende vaadt, den rønnebærrøde Redningsbøje og den strittende Kanon. Chefen er aabenbart altfor optaget af i Periskopet at følge Torpedoen s Bane. Han ser slet ikke, at han er kommet hen lige foran HEJMDALS Vædderstævn. Fra OLFERT FISCHER gives Faresignal, tre korte Stød i Sirenen. Disse uendelige Sekunder, hvor alle føler, at Katastrofen er uundgaaelig, men hvor der intet sker (og intet kan ske) for at afværge den, er en Nervepine. HEJMDAL bakker, men for sent. Egentlig ser man ikke noget Sammenstød, men Krydser og Undervandsbaad berører hinanden et Øjeblik har Undervandsbaaden sin Skrue hvirvlende ovenvande og det lille, hvide Rorflag agterude bøjet fremefter. Alt er pludselig Bevægelse: Klar ved Fartøjerne! Davider svinges ud, Taljer skriger, Mænd djumper ned! Saa viser heldigvis det hele sig at være



Både ROTA og HEJMDAL bakker voldsomt for at undgå kollisionen. (FBIB arkiv)

meget mindre katastrofalt, end man skulde vente: En Dæksbro paa Undervandsbaaden løftet op af HEJMDALS Vædderstævn, en Bule i Skroget det er alt! C. 1. ROTA, opkaldt efter en Valkyrie i den nordiske Mytologi og den Fregat der bragte Berthel Thorvaldsen hjem, vender tilbage til Fladestationen. Øvelsen fortsættes”

ROTA måtte dog efterfølgende udgå af øvelsen, og returnerede – eskorteret af to torpedobåde – til Orlogsværftet for reparation. Her overgik ubådens besætning til ubåden NYMFEN, der lå uden besætning på Holmen. NYMFEN indgik derefter i øvelsen frem til den 29. september, hvor den blev ramt af et alvor-

ligt maskinhavari og måtte udgå af øvelsen og erstattes af søsterskibet NAJADEN.

Kollisionen mellem ROTA og HEJMDAL var ikke årets eneste kollision. Den 28. september kolliderede torpedobåden SVÆRDFISKEN med ubåden NEPTUN. Torpedobåden fik en mindre bule i skroget, mens NEPTUN slap uden nævneværdige skader.

Kollisionerne var med til at Amstrup i Generalrapporten bekræftede en bestemmelse fra 1923, der slog fast, at under øvelser, hvor ubåde deltog, måtte overfladeenhederne ikke zig-zagge, hvis deres fart var højere end ti knob,

da det skabte for stor risiko for kollisioner.

Afsluttende bemærkninger

Øvelseseskadren 1926 viste, at det var muligt at bruge Smålandsfarvandet som base for et forsvar af Danmark, men også at dette område havde sine begrænsninger. Hvordan øvelserne fik indvirkning på Søværnets forsvarsplaner for Danmark, er dog ikke muligt at konkludere på ud fra det her gennemgåede materiale.

Jeg vil slutte med kontreadmiral Am-drups samlede evaluering af Øvelseseskadren 1926 og den da gældende situation for den danske flåde: *”Til Slut skal jeg udtale min Anerkendelse af den Iver og Interesse hvormed Befalingsmænd og Menige gennemførte de mange Opgaver, som Øvelserne stillede, men samtidigt skal jeg ikke undlade at fremhæve den store Risiko, der løbes med Hensyn til Forsvaret ved at foretage saa kortvarige Udrustninger, som i de sidste 4 Aar, en Fremgangsmaade der, ihvorvel den har været dikteret af Hensynet til Landets finansielle Forhold, dog ikke vedblivende kan følges, saafremt Flaadens Kampkraft ikke skal reduceres i en foruroligende Grad paa Grund af mangelfuld praktisk Uddannelse af saavel fast som værnepligtigt Personel.”*

Litteratur

- Hellssen, H. Hverdagslivet ombord Berlingske Tidende, 1926.
- Hellssen, H. Jagere i Periskopet Berlingske Tidende, 1926.
- Hellssen, H. Ombord i Flagskibet Berlingske Tidende, 1926.
- Hellssen, H. Klar til hurtigdykning Berlingske Tidende, 1926.
- Hellssen, H. Naar Ove Petersen dirigerer Berlingske Tidende, 1926.
- Marinemini-steriet
Nørby, S. Haandbog for Søværnet 1926.
- Beretninger fra de danske ubåde 1909-1999
Marinens Bibliotek 2009.
- Rigsarkivet: Arkivskaber: Marine staben, Øvelseseskadre
Arkivserie: V. Generalrapport, Magasin enhed: 1926

Noter

1. Henry Hellssen (1888-1957). Dansk journalist og redaktør. Grundlagde B.T. i 1915.
2. Øvelsen havde læsernes interesse, bl.a. fordi daværende kronprins Frederik

gjorde tjeneste om bord i OLFERT FISCHER.

3. Samtlige fotografier er indskannet og kan ses i Forsvarets Biblioteks Digitale Fotoarkiv på internettet på adressen www.foto.fak.dk

4. Flådens største orlogsskib, artilleriskibet NIELS IUEL, deltog ikke i årets øvelseseskadre. Det skyldes sandsynligvis, at det kort forinden, sammen med krydseren GEJSER og inspektionsskibet FYLLA, havde deltaget i den Kongedeling, som i sommeren 1926 sejlede Kong Christian X på besøg på Færøerne og Island.

5. Under Togtet fandt følgende kulfyldninger sted: I Aarhus fyldtes 627,149 tons, i Assens 189,236 tons, i Aabenraa 60,830 tons, i Korsør 583,445 tons, i Masnedsund 25,652 tons og i Gedser 47,985 tons. Mht. hvor lang tid det tog at laste, så formåede OLFERT FISCHERS besætning – med håndkraft - i Korsør at laste 20½ tons pr. time, mens en torpedobåd af SØBJØRNEN-klassen i Assens lastede 5½ tons pr. time.

6. Det skal nævnes, at kulforbruget ikke kun gik til at drive skibet frem, men også til opvarmning, strøm o. lign. om bord.

7. I forbindelse med afprøvning af nye minestrygningsparavaner bl.a. til HERLUF TROLLE-klassen blev det eksisterende minestrygningsgrej ikke fundet velegnet. Erfaringerne fra minestrygningen med torpedobådene af SØRIDDEREN-klassen var ikke gode, og Amdrup anbefalede i klar skrift at flåden anskaffede sig en helt ny klasse af dedikerede minestrygere. Det skete som bekendt først umiddelbart

før den næste verdenskrig.

8. For en nærmere beskrivelse af denne taktik, se kommandørkaptajn R. Moths artikel ”Afdrej fra Torpedoer” i Tidskrift for Søværnen 1925, s. 317-335.

9. Ubådene var udrustet med radio, men disse havde svært ved at modtage signaler, når ubådene opererede neddykket. Det kunne dog lade sig gøre, og under en af øvelserne lykkedes det således NYMFEN at modtage et radiosignal via dets sløjfeantenne, selv da ubåden opererede i syv meters dybde.

10. Rød Styrke bestod af følgende enheder: NIELS IUEL (HEJMDAL), PEDER SKRAM (GRØNSUND), HAVØRNEN, HAJEN, BELLONA, NYMFEN, TRITON, ÆGIR, NEPTUN samt Luftfartøj Nr.26. Blå Styrke af: SCHLESSEN (Olf. Fischer), EMDEN (GEJSER), ARKONA (LOSSEN), SØULVEN, FLYVEFISKEN, SØRIDDEREN, SVÆRDFISKEN, HVALROSSEN, DELFINEN samt Luftfartøj Nr.23 og Luftfartøj Nr.25.

11. Grunden til forsinkelsen var bl.a., at det ikke var muligt at udsende ét signal til samtlige skibe. I stedet skulle der sendes ét specifikt signal om krigsudbruddet til hvert af Blå Magts skibe. Dette var meget uhensigtsmæssigt, og under den efterfølgende gennemgang af øvelsen, blev det også stærkt anbefalet at lave et kaldesignal til ”alle skibe”.

12. De seks skibe var torpedobådene HVALROSSEN, SVÆRDFISKEN og HAVØRNEN, mineskibet MINEKRAN VI og depotskibene GRØNSUND og WILLEMOES.

RAN som toldkrydser, 1934

Senere kommandørkaptajn Torben Budtz Christensen har efterladt følgende rapport fra sin tid i ubådene. T. B. Christensens søn har efterfølgende indsat de med kursiv markerede kommentarer.

Chefen for Undervandsbaaden RAN.
Undervandsbaadsdivisionen den 25.
April 1934.

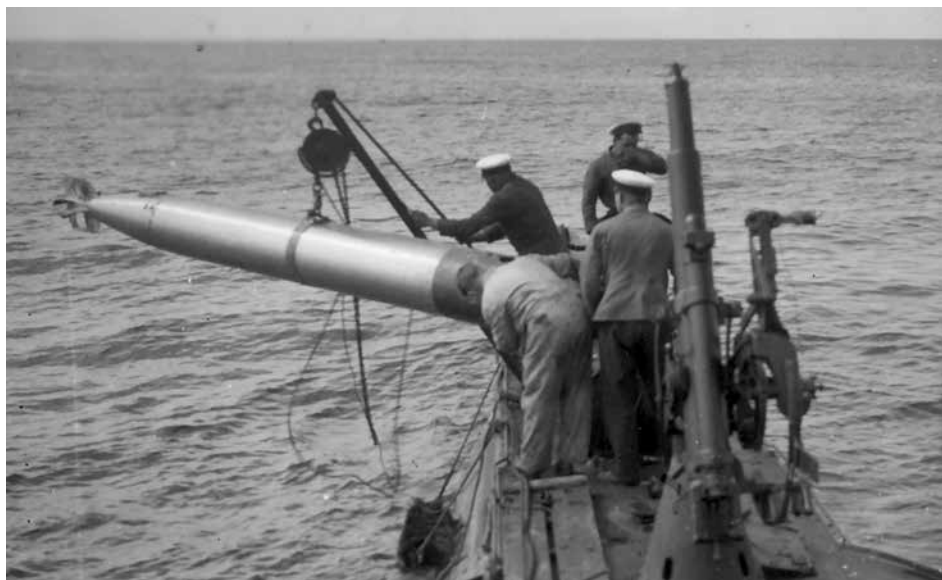
Til
Chefen for Undervandsbaadsdivision-
en.
Herved tillader jeg mig at indsende

Rapport over Assistance ydet Told-
væsenet ved Anholdelse af Motor-
baaden NEPTUN of Gdynia Dags Efter-
middag.

Kl. 1340 laa RAN c.700 m. Vest
for Middelgrundsfort og bjergede
Torpedo.

*Øvelsestorpedoen var netop bjerget og
fastspændt på Ran's fordæk.*

Paa dette Tidspunkt kom en af Told-
væsenets Vagtsbaade Toldkrydseren
Ellen paa Siden og anmodede om
Assistance til Forfølgelse af en
sydgaaende Motorbaad, som netop var



RAN under indbjergning af torpedo. Ubåden var udrustet med tre 45 cm torpedor, to for og et agter. (FBIB)

passeret med høj Fart. Det bemærkes, at Toldbaaden førte Internationalt M.N., som den gamle Signalbog er stoppesignal, medens signalet ”Stop deres Maskiner øjeblikkelig”, efter den nye Signalbog er .Y. Efter at en Toldtjenestemand var kommet om Bord, optogets Forfølgelsen. Kl. 1342. Fart efter Omdrejninger 13,2 Knob (495), Haardt søndenvande, Vind S.W.-3.

Motorbaaden skønnedes at vare ca. 3 sømil borte.

Da Ran optog forfølgelsen begyndte motorbåden at sejle ujævnt i zig-zag og hele tiden holdende sig tæt ved andre skibe, der på det tidspunkt sejlede i sundet.

Kl. 1425 pass. Kraasebænken. Herfra styredes rv. 140.

Under Forfølgelsen blinkedes stadig med Projektør .Y., og da man skønnede at være inden for Hørevidde gaves samme signal med Sirene.

Kl. 1442 var Distancen formindsket til faa Skibslængder, og der blev derfor prajet i Raaber om at stoppe (der var en Mand paa dækket i Motorbaaden); da der ikke reageredes, affyrede Toldtjenestemanden nogle Varselskud med Revolver.

Da Fartøjet stadig ikke stoppede trods gentagne Opfordringer, affyrede Toldtjenestemanden et Par Skud mod Baadens Vandlinie.

Kl. 1448. ophørte Forfølgelsen, idet Motorbaaden stoppede og derefter

fortøjedes langs Siden af Ran.

Beholden Fart fra Startplads til Kraasebænken 10,4 Knob. Plads Kl. 1448 giss 4 Sm. rv. 140 fra nævnte Kost, og ikke som opgivet i Telegram / 1550 55 33,5 n. 12 48,5 ø.

Kl. 1520 kom Toldkrydseren tilstede. Position var kl. 1550 ved Vind og Strøm ændret til 55 34,5 n. 12 48 ø. 84 84, 2.

Efter for Toldvæsenet at have anmodet om Forholdsordre, modtoges Kl.1620 Anmodning om at indbringe Neptun til Toldboden.

Da Besætningen paa NEPTUN, 6 Mand, havde erklæret kun at vilde lade sig indbringe ved Vold, sendtes Næstkommanderende tillige med 5 Torpedounderkvartermestre og 1 U-Baadsmath om Bord i Neptun til Assistance for 1 Toldtjenestemand, hvorefter Motorbaaden toges pas Slæb af Toldkrydseren. Motorbaadens Besætning opholdt sig under hele Turen til København om Læ.

Da de ikke kunne slippe fra Ran stoppede motorbåden. Den havde en dieselmotor til almindelig fremdrift og derudover 2 benzinmotorer til brug for flugt og de var løbet tør for benzin. Føreren af båden sagde til besætningen på Ran: ”Hvis I ikke havde haft den satans store kanon, kunne vi sagtens havde sluppet væk”.

Han havde forvekslet øvelsestorpedoen med en kanon og dette kunne forklare



RAN var en af en af fem ubåde af B-klassen bygget på Orlogsværftet i perioden 1913-17. (FBIB)

bådens flakkende sejlad under forfølgelsen.

Inden bordningen af motorbåden måtte det overvejes, hvilke magtmidler, der skulle tages i anvendelse. Ran var på øvelsessejlads og havde ingen våben ombord udover at chefen under sin køje fandt frem sin tjenesterevolver. Denne blev overladt til næstkommanderende (E. Budtz Christensen). Det øvrige af bordingsholdet blev "bevæbnet" med med større skruenøgler fastbundet til håndled. Mændene fandt situationen lidt komisk og da de løb ind i havnen, blev skruenøglerne lige så stille stukket ind under trøjerne!

Min far fortalte i øvrigt, at der nede

om læ i båden stank, som det hele var vasket i spiritus (der havde nok været travlhed med at smide en masse overbord, bl.a. indholdet af en 200 ltr. tromle).

Kl. 1905 ankom Ran og Motorbaaden til Toldboden, hvorefter Toldvæsenet ved Vice-Toldinspektør Hr. Kofoed-Hansen modtog Motorfartøjet.

Efter at den anholdte Bands Besætning var overgivet til Politiet, toges det militære Mandskab om Bord i Ran, der derefter afgik til Holmen, hvor der fortojedes Kl. 1930.

Afsendte og modtagne Telegrammer fremgaar af vedlagte Bilag fra 1-16.

Det bemærkes at Undervandsbaadens Virksomhed har været at bringe Toldvæsenet i Kontakt med de formodede Spritsmuglerfartøj, samt at assistere ved Anholdelsen, alt efter anvisning af Toldtjenestemændene.

Med hensyn til det i Bilag 8

anførte vedrørende Stopsignal da er dette Telegram ønsket afsendt af Toldvæsenet.

Ran. Torpedo bjærges om bord.
(E. Budtz Christensen/Forsvarets Biblioteks arkiv)



RAN på vej ud af Københavns havn. (FBIB)

Referat fra generalforsamling i Marinehistorisk Selskab / Orlogsmuseets venner den 11. april 2012

Formanden bød velkommen.

Kære medlemmer. Velkommen til den ordinære generalforsamling i 2012 for Selskabet Orlogsmuseets Venner/ Marinehistorisk selskab.

1. Valg af dirigent

Det kræver en kompetent dirigent, og bestyrelsen skal atter i år bringe kommandørkaptajn Arne Holm i forslag. Arne Holm takkede for valget og konstaterede at generalforsamlingen var lovligt indvarslet i februar nummeret af Marinehistorisk Tidsskrift.

Dagsorden skal i henhold til selskabets love som minimum indeholde følgende punkter:

1. Valg af dirigent
2. Aflæggelse af selskabets beretning
3. Forelæggelse af selskabets regnskab, herunder evt. fondsregnskaber
4. Fremsatte forslag
5. Fastsættelse af kontingent for det kommende år
6. Valg af formand, når denne er på valg
7. Valg til bestyrelsen
8. Valg af redaktør til Marinehistorisk Tidsskrift
9. Valg af revisor

10. Eventuelt

2. Bestyrelsens beretning. (Ved formanden)

Formanden indledte med at udtrykke bekymring for det dalende medlemsantal, som på et år er faldet fra 733 til 617. Hertil skal lægges medlemmerne af Modelbyggerlauget. I takt med at der stort set ikke antages værnepligtige mere til tjeneste i Søværnet har selskabet mistet sit naturlige rekrutteringsgrundlag. Bestyrelsen har forsøgt at reklamere for selskabet via Marineforeningerne og vil fortsat holde kontakt. Det blev foreslået fra forsamlingen at selskabet evt. stillede foredragsholdere til disposition for Marineforeningerne. Alle medlemmer bedes rekruttere interesserede til at blive medlemmer. Selskabet har tre ”kerneaktivieter”, nemlig bladet, foredragsvirksomheden og den årlige udflugt. Den årlige udflugt skal gerne løbe rundt, og den er ikke ment som en indtægtsgivende aktivitet. Foredragene og den efterfølgende spisning er ligeledes aktiviteter, som er økonomisk neutrale. Indtægter og udgifter går lige op. Tilbage er bladet og driften af selve selskabet. Formuen giver kun et beskedent afkast, og de fonde, som tidligere har ydet store

bidrag til os, som vi kunne formidle videre til anskaffelse af gaver til Orlogsmuseet, støtte til bøger om maritime emner etc. yder ikke længere noget til selskabet, efter at Staten har overtaget driften af museet. Når udgifter til bladets trykning, porto og diverse øvrige driftsudgifter er betalt har selskabet i øjeblikket kun ca. 15.000 kr. tilbage til årlige uddelinger. En stor post i regnskabet er udgifterne til revisionsfirmaet, i alt kr. 23.000, og bestyrelsen skal derfor foreslå til næste generalforsamling, at selskabets love (§ 9) laves om, således at to personer, udpeget af generalforsamlingen, i stedet for foretager den årlige revision mod et beskedent bidrag.

Bestyrelsen har ikke noget nyt omkring tankerne om evt. at føre museet tilbage under Forsvarsministeriet. Det vil formentlig ikke gavne museets trængte situation.

I spørgeperioden foreslog Bent Kofoed-Hansen, at man udnyttede Marineforeningerne til hvervning af nye medlemmer f.eks. med standard foredrag, som kunne vække interesse i foreningerne. Formanden nævnte, at Selskabet i forvejen har en del med marineforeningerne at gøre, men at man vil tage forslaget ad notam.

3. Forelæggelse af Selskabets regnskaber, herunder fondsregnskaber.(Ved kassereren)

Niels Probst indledte med at beklage,

at der ikke fandtes nogen regnskaber til gennemsyn, idet disse ved en fejltagelse var bragt ud til Tøjhusmuseet og at det ikke havde været muligt at få den tilbage inden generalforsamlingen. Niels Probst kunne dog oplyse, at revisor ikke havde fundet anledning til bemærkninger.

Til gengæld nævnte Niels Probst, at selskabetefterskabetssammenlægning med Tøjhusmuseet ikke længere modtager fondsmidler, således at man stort set kun har de indtægter formuen genererer samt evt. overskud fra årets udflugt. Endelig omtalte Niels Probst et udestående med Tøjhusmuseet fra sammenlægningen på kr. 16.390.

-Jeg fik aldrig skrevet nogle nøgletal ned efter generalforsamlingen. Vi plejer ikke at skrive meget om dem, men netop i år er det måske en god ide, så Niels, du må lige hjælpe mig her. Skal det høje revisorhonorar omtales??

Regnskabet for ”Sigurd Barfoeds Legat” gav ikke anledning til særlige bemærkninger. Også her stammer indtjeningen fra afkastet af investeringsbeviser o.lign. Pengene er båndlagte og kan ikke anvendes til uddeling.

Modtagne forslag

Bestyrelsen havde ikke modtaget forslag inden 1. februar.

5. Fastsættelse af det årlige kontingent.
(Ved kassereren)

På grund af stigende omkostninger, det faldende medlemstal samt en halvering af portostøtten foreslog kassereren, at man hæver kontingentet med kr. 50 for ordinære medlemmer samt for ægtefæller og med kr. 75 for pensionister. Der var stor forståelse for forslaget fra salen, det blev endog foreslået at kontingentet skulle være kr. 300 for alle medlemmer. Bestyrelsens forslag blev enstemmigt vedtaget, og kontingentet bliver således fra næste år: Ordinære medlemmer kr. 275, pensionister kr. 200 og ægtefæller kr. 300. Forhøjelsen vil give en merindtægt på kr. 30.000.

6.Valg af formand

Formanden blev enstemmigt genvalgt.

7. Valg til bestyrelsen

Følgende medlemmer fra bestyrelsen er på valg og er alle villige til genvalg:

Peder Ellegaard Larsen
Ole Lisberg
Søren Nørby
Finn Wiberg-Jørgensen

Alle blev valgt.

8.Valg af redaktør til Marinehistorisk Tidsskrift

Bestyrelsens forslag: Niels Probst blev genvalgt.

9. Valg af revisor

Revisionsfirmaet Grant Thornton blev genvalgt.

-Jeg er i tvivl om hvorvidt det her skal omtales, at vi påtænker at skifte revisionsfirmaet ud med 2 medlemmer af foreningen, som kan foretage revisionen, eller om det hører til under kassererens beretning – eller om det overhovedet skal omtales i referatet!? Jeg er sikker på, at Gunnar kan overtales til at være den ene revisor. Han har ca. 30 års erfaring som revisor for to selskaber!

10. Eventuelt

Et medlem tilbød at stille et højtaleranlæg til rådighed, hvilket bestyrelsen tog imod med tak.

Ole Lisberg orienterede om årets udflugt. En 3-dages tur i bus til Rostock med besøg på Museum Frieden. Overnatning i Stralsund med museumsbesøg. Videre til Greifswald og Peenemünde med resterne af raketstationen. Nærmere oplysninger om turen, som formentlig vil finde sted den 1.-2. September, i næste nummer af Marinehistorisk Tidsskrift.

Formanden orienterede om næste års program.

Hermed sluttede generalforsamlingen og formanden takkede dirigenten for hans indsats.

Til slut viste Tom Wismann historiske fotos.

Poul Grooss, formand
Arne Holm, dirigent

Referat fra generalforsamling i Orlogsmuseets modelbyggerlaug den 12. april 2012

Generalforsamlingen blev afholdt på Orlogsmuseet.

Tilstedeværende: 17
laugsmedlemmer.

0. Velkomst:

Poul Henrik Westh bød de fremmødte laugsmedlemmer velkommen.

1. Valg af dirigent:

Poul Beck blev foreslået og valgt som generalforsamlingens dirigent. Poul Beck kunne konstatere, at generalforsamlingen var lovligt indkaldt.

2. Formandens beretning:

Poul Henrik Westh fremlagde bestyrelsens beretning i udførlig, skriftlig form. Med den som basis for den mundtlige beretning, blev emner om bestyrelsens sammensætning og virke, laugets hjemmeside og elektroniske nyhedsbreve først berørt. Der blev talt om sæsonens laugsmøder og en række afholdte og planlagte medlemsudflugter, samt de igangværende byggeprojekter i Arresten. Endvidere nævnte Poul Henrik Westh det gode samarbejde med Statens Forsvarshistoriske Museum/ Orlogsmuseet, Christian Nielsen (nu

afgået chef for Holmen), der er bindeled mellem museet og flåden, og de gode erfaringer med samarbejdspartnerne i forbindelse med Kulturnatten 2011. Det blev også bemærket, at laugets har modtaget flere flotte gaver i form af skibsmodeller, bøger, værktøj og andre effekter, herunder ikke mindst Svend Petersens fornemme model af ROYAL SOVEREIGN fra Orlogsmuseet. Anskaffelser af materiel til benyttelse i Arresten, samt overgang til ny opkrævningsform af medlemskontingent blev berørt, og et blik ind i fremtiden rundede beretningen af. Poul Henrik Westh sluttede med at takke laugets samarbejdspartnere og måtte give den triste meddelelse, at Palle Rosenvold ikke længere er blandt os.

Palle Rosenvold har været et stort plus for laugets, og har altid været kendt for sit vindende væsen og store imødekommenhed. Han vil blive savnet. Æret være Palles minde.

Flemming Petersen spurgte til hvor mange medlemmer vi kan være i laugets.

Poul Henrik Westh svarede, at vi ikke har nogen grænse for det faktiske medlemstal, men at der fysisk er

ved at være en begrænsning i hvor mange personer, der kan være aktivt arbejdende i Arresten. Denne grænse er tæt på at være nået ved de nuværende tirsdagsmøder, hvor ca. 20 medlemmer er aktive.

Der var ikke yderligere spørgsmål til beretningen, som herefter blev enstemmigt godkendt.

Den skriftlige beretning kan i sin helhed downloades fra OMBL's hjemmeside: www.modelbyggerlaug.dk

3. Regnskabsaflæggelse v/Sven Holm-Jensen:

Sven Holm-Jensen fremlagde og uddybede OMBL's reviderede regnskab for sæson 2011-2012.

Samtidig blev budgettet for sæson 2012-2013 fremlagt, og Sven Holm-Jensen understregede, at de fremlagte budgettal var baseret på en forudsat stigning i kontingentet til 275 kr./år. Årets resultat fremviste et underskud på 8.356 kr., hvilket primært skyldes store anskaffelser af materiel til Arresten, samt udgifter til MHT.

Flemming Petersen spurgte hvorfor budgettet viste en markant lavere udgift til MHT for 2012-2013.

Niels Probst forklarede, at der i 2013 ikke kommer ekstra udgivelser, og at den forventede udgift derfor bliver som den i budgettet anførte.

Henning Rasmussen spurgte til de

budgetterede udgifter til forsikring.

Poul Henrik Westh forklarede, at laugets forsikringsforhold angående materiel, ansvar mv. er ved at blive undersøgt, og at det må forventes, at der skal tegnes forsikringer, der ikke allerede er dækket ind under laugsmedlemmernes egne forsikringsforhold. Det budgetterede beløb er anslået.

Der var ikke yderligere spørgsmål til det reviderede regnskab og fremlagte budget, som herefter blev enstemmigt godkendt.

4. Fastsættelse af kontingent v/Sven Holm-Jensen:

Sven Holm-Jensen begrundede nødvendigheden af en kontingentforhøjelse på 50,00 kr., således at medlemskontingentet for sæson 2012-2013 stiger til 275,00 kr. Der var ingen spørgsmål, bemærkninger, eller andre forslag til bestyrelsens ønsker om ovenfor nævnte forhøjelse, hvorfor det blev vedtaget at medlemskontingentet for sæson 2011-2012 skal være 275,00 kr.

5. Indkomne forslag:

Der var indkommet forslag fra bestyrelsen til behandling under punkt 5. Det drejede sig om en revidering af laugets vedtægter. Ændringsforslaget var blevet formidlet i Nyhedsbrev for april 2012. Der var ingen spørgsmål

til ændringsforslaget, der berørte en tilføjelse i § 2, en ændring af regnskabsåret i § 7, en ny § 9, der omtaler hæftelsesforhold for laugets medlemmer (herunder bestyrelse), samt ændring af nummer på den tidligere § 9 til § 10.

Bestyrelsens forslag til ændring af OMBL's vedtægter blev enstemmigt vedtaget.

6. Valg til bestyrelsen:

Der skulle vælges 3 bestyrelsesmedlemmer for hver en 2-årig periode, samt en suppleant til bestyrelsen for en 1-årig periode.

På valg til bestyrelsen for en 2-årig periode var:

Niels Probst, som var villig til genvalg.
Frank Ebbe, som var villig til genvalg.
John Andersen, som var villig til genvalg..

Der var ikke andre kandidater, og Niels Probst, Frank Ebbe og John Andersen blev alle genvalgt for en 2-årig periode.

På valg som suppleant til bestyrelsen for en 1-årig periode var:

Sven Holm-Jensen, der var villig til genvalg.

Der var ikke andre kandidater, og Sven Holm-Jensen blev genvalgt for en 1-årig periode.

Der skulle vælges 2 revisorer for hhv. en 2-årig periode og en 1-årig periode.

På valg som revisor for en 2-årig periode var:

Jørgen Lykke, som var villig til genvalg.

Der var ikke andre kandidater, og Jørgen Lykke blev genvalgt for en 2-årig periode.

Valg af revisor for en 1-årig periode:

I forbindelse med Palle Rosenvolds bortgang, skulle der vælges en revisor for en periode på 1 år.

Bestyrelsen foreslog Henning Rasmussen, der var villig til valg.

Der var ikke andre kandidater, og Henning Rasmussen blev valgt for en 1-årig periode.

Valg af revisorsuppleant for en 1-årig periode:

Bestyrelsen havde fundet det relevant at vælge en revisorsuppleant for en 1-årig periode.

Bestyrelsen foreslog Leif Beyer, der var villig til valg.

Der var ikke andre kandidater, og Leif Beyer blev valgt for en 1-årig periode.

7. Eventuelt:

Niels Buhl fremlagde det kommende medlemsbevis, der blev modtaget særdeles positivt.

8. Afslutning:

Poul Beck takkede de fremmødte medlemmer for god ro og orden, hvorefter generalforsamlingen for sæson 2011-2012 var slut.

Efter en lille pause holdt Poul Beck et foredrag om den italienske flådes bemærkelsesværdige skæbne ved en træfning med en engelsk flådestyrke i Middelhavet under Anden Verdenskrig.
Ref.: JA/ja

VEDTÆGTER FOR ORLOGSMUSEETS MODELBYGGERLAUG

§ 1. Navn og hjemsted.

Foreningens navn er Orlogsmuseets Modelbyggerlaug – til daglig forkortet til OMBL.

Foreningens hjemsted er København.

§ 2. Formål og virke.

Orlogsmuseets Modelbyggerlaug's formål er at udbrede og stimulere interessen for korrekt og omhyggelig modelbygning som håndværk af primært den danske flådes fartøjer og orlogsskibe fra alle perioder, herunder dioramaer, bygninger og modeller af relaterende karakter, samt efter nærmere aftale at bistå Statens Forsvarshistoriske Museum/Orlogsmuseet med fremstilling og renovering af modeller.

Dette søges gennemført ved medlemsmøder, udadvendte aktiviteter, oprettelse og vedligeholdelse af internet-hjemmeside(r), samt kontakt via Marinehistorisk Tidsskrift eller tilsvarende publikationer.

Det bestræbes at rådgive og vejlede medlemmer og andre interesserede på et højt fagligt og håndværksmæssigt niveau.

Det bestræbes at etablere og fastholde kontakt til ligesindede danske og udenlandske organisationer og enkeltpersoner, som kan bidrage positivt til OMBL's virke.

Det bestræbes, at OMBL råder

over passende værkstedsfaciliteter til fri afbenyttelse af foreningens medlemmer.

OMBL bestræber altid have positive relationer og kontakter til Statens Forsvarshistoriske Museum/Orlogsmuseet samt Søværnet.

§ 3. Medlemmer.

Bestyrelsen optager medlemmer og opkræver kontingent, som fastsættes på ordinær generalforsamling. Betaler et medlem ikke forfaldent kontingent, udmeldes medlemmet automatisk af OMBL.

Som medlemmer kan optages enkeltpersoner, der har interesse i modelbygning som håndværk, eller som fatter interesse for OMBL's virke. Medlemmer, der har betalt forfaldent kontingent, har gratis adgang til Orlogsmuseet mod fremvisning af kontingentkvittering.

Bestyrelsen kan uddele æresmedlemskab til personer, der har gjort sig fortjente til dette. Et æresmedlemskab er kontingentfrit og skal ikke fornyes. Et æresmedlem opretholder alle demokratiske rettigheder.

Bestyrelsen kan oprette arbejdsgrupper blandt medlemmerne.

Bestyrelsen har ret til ikke at optage et medlem, hvis dette kan begrundes.

Bestyrelsen har ret til at ophæve et

medlemskab, hvis dette kan begrundes.

§ 4. Generalforsamling.

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighed.

Forslag til behandling under generalforsamlingens punkt 5 skal være bestyrelsen skriftligt eller pr. e-mail i hænde senest 14 dage før dato for generalforsamlingen. Forslag kan vedtages på generalforsamlingen ved simpelt stemmeflertal.

Stemmeberettigede ved generalforsamlingen er de ved fremmøde eller fuldmagt repræsenterede medlemmer, som har betalt forfaldent kontingent.

Ordinær generalforsamling afholdes inden udgangen af april måned, og skal indkaldes med minimum 20 dages skriftlig varsel i Marinehistorisk Tidsskrift eller ved fremsendelse af brev eller pr. e-mail.

Dagsorden for generalforsamling skal indeholde følgende punkter:

1. Valg af dirigent og referent.
2. Bestyrelsens beretning til godkendelse.
3. Forelæggelse af revideret regnskab til godkendelse.
4. Fastsættelse af kontingent for den kommende sæson.
5. Behandling af indkomne forslag.
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer, suppleant til bestyrelsen samt revisorer.
7. Eventuelt.

(Emner, der behandles under punktet

"Eventuelt" kan ikke fremlægges til vedtagelse.)

Ekstraordinær generalforsamling kan afholdes efter bestyrelsens bestemmelse, eller når minimum 1/3 af de kontingentbetalende medlemmer begærer det. Indkaldelse til ekstraordinær generalforsamling skal ske med minimum 14 dages skriftlig varsel i Marinehistorisk Tidsskrift eller ved fremsendelse af brev eller pr. e-mail. Dagsorden skal fremgå af indkaldelsen.

§ 5. Bestyrelse.

Foreningens bestyrelse består af 7 medlemmer. 6 bestyrelsesmedlemmer vælges af generalforsamlingen for hver en 2-årig periode. 1 bestyrelsesmedlem udpeges af Orlogsmuseet.

I ulige år vælges et 1. bestyrelsesmedlem, et 3. bestyrelsesmedlem og et 5. bestyrelsesmedlem.

I lige år vælges et 2. bestyrelsesmedlem, et 4. bestyrelsesmedlem og et 6. bestyrelsesmedlem.

Det af Orlogsmuseet udpegede bestyrelsesmedlem betegnes som 7. bestyrelsesmedlem, og har ingen valgperiode.

Bestyrelsen konstituerer sig blandt de af generalforsamlingen valgte og det af Orlogsmuseet udpegede bestyrelsesmedlem.

Generalforsamlingen vælger hvert år en suppleant til bestyrelsen for en 1-årig periode.

Valgbare kandidater er de fremmødte eller ved fuldmagt repræsenterede

medlemmer, som har betalt forfaldent kontingent.

§ 6. Revisorer.

Foreningen har 2 revisorer.

I ulige år vælges en 1. revisor for en 2-årig periode.

I lige år vælges en 2. revisor for en 2-årig periode.

Generalforsamlingen vælger hvert år en revisorsuppleant for en 1-årig periode.

Valgbare kandidater er de fremmødte eller ved fuldmagt repræsenterede medlemmer, som har betalt forfaldent kontingent.

§ 7. Regnskab og revision.

Regnskabsåret følger kalenderåret.

Foreningens kasserer skal sørge for, at regnskab foretages efter god regnskabsskik, og at behørig dokumentation forefindes.

Årsregnskabet skal inden forelæggelse på generalforsamling revideres af de valgte revisorer.

§ 8. Kontingent.

Kontingent fastsættes på generalforsamlingen for 1 år ad gangen.

§ 9. Hæftelse.

Foreningen Orlogsmuseets Modelbyggerlaug hæfter udelukkende for sine økonomiske forpligtelser med den af foreningen til enhver tid tilhørende formue. Der påhviler

ikke foreningens medlemmer eller bestyrelse nogen personlige hæftelser.

§ 10. Foreningens ophør.

Foreningen Orlogsmuseets Modelbyggerlaug's ophør som forening skal vedtages på en ordinær generalforsamling og bekræftes på en ekstraordinær generalforsamling, der skal indkaldes til afholdelse tidligst 4 uger og senest 12 uger efter den ordinære generalforsamling. Foreningen ophører, hvis minimum 5/6 af de afgivne stemmer ved hver af de 2 generalforsamlinger er afgivet til fordel herfor.

I tilfælde af foreningens ophør, tager generalforsamlingen stilling til hvorledes OMBL's eventuelle formue skal deponeres. Der nedsættes en forvaltningsgruppe, bestående af den nedlagte forenings bestyrelsesmedlemmer, som jvf. generalforsamlingens beslutning herom, på betryggende vis skal finde anbringelse af foreningens økonomiske midler, samt deponering af foreningens bibliotek, materiel og maskinel. Dette kan ske ved videregivelse til anden forening eller virksomhed.

Vedtaget på Orlogsmuseets Modelbyggerlaug's ordinære generalforsamling den 24. marts 1994, og ændret på de ordinære generalforsamlinger den 2. april 1998, den 2. april 2009, den 7. april 2011 og den 12. april 2012.

Bustur ad Pommern til

Bustur ad Pommern til fra *fredag*
31.08 til søndag den 02.09 2012.

Se raketanlægget i Peenemünde!

For 13 år siden foretog Marinehistorisk
Selskab en bustur til Stralsund og
Rügen med Arcona. Dette år går turen

atter til Pommern, men hovedmålet
ligger længere mod øst på øen
Usedom, hvor vi i Penemünde skal se
hvad der er tilbage af den tyske hær's
raketudviklingscenter med de frygtede
V 2 raketter.

Ved 2. verdenskrigs slutning overgav



den tyske raketgruppe sig i god tid til amerikanerne og det store arkivmateriale fra Peenemünde blev videresendt til USA inden de sovjetiske styrker nåede frem. Lederen Werther von Braun blev sendt samme vej og var i mange år virksom i de amerikanske raketprogrammer.

Årets bustur går med færgen over Gedser-Rostock med ankomst i Rostock kl. 1245. Om eftermiddagen ser vi det ejendommelige søfartsmuseum i Rostock, der er udstillet om bord på det gamle 10.000 tons østtyske handelsskib, nu med navnet Tradionsschiff Frieden. Museet viser modeller af hvad Warnowværftet kunne præstere i DDR-tiden.

Efter museumsbesøget kører vi videre til Stralsund, hvor vi indkvarterer os

på et moderne hotel i byens udkant sidst på eftermiddagen. Her har vi 2 overnatninger med morgenmad og middag.

Om lørdag formiddag bliver der en rundvisning i det gamle Stralsund og eftermiddagen koncentrerer om

Peenemünde og raketstationen som omtalt ovenfor. Vi skal køre ca. 75 km hver vej og vejkvaliteten siges ikke være helt tidsvarende. Vi beregner atter at være i Stralsund kl. 1800.

Søndag formiddag vil det være muligt at besøge det store Meeresmuseum der ligger centralt i den gamle by.

Efter frokost er der afgang retur til Rostock, hvor der er fergeafgang kl. 1500 med ankomst i Gedser kl. 1645. Vi beregner at være retur i København søndag aften kl.ca.1845.

Turen koster 2.400 kr. for delt dobbeltværelse og 2.600 kr for enkeltværelse.

I rejsen indgår transport, hotelophold og samtlige måltider ekskl. drikkevarer. Tilmelding kan gøres til Ole Lisberg Jensen mail: henriksenlisberg@privat.dk eller telefon 5752 8812 senest mandag den 2. juli. Brug om muligt mailen, da jeg er flyvsk på denne tid af året.

Beløbet for turen kan indbetales på Selskabets konto **3171-2124432** senest onsdag den 1.august 2012. Husk at angive navn.

Med venlig hilsen Ole Lisberg Jensen

Boganmeldelse

Kongeskib i 80 år DANNEBROG 1932 – 2012”

af Tom Wismann. Udgivet af Steel & Stone Publishing den 26. maj 2012. ISBN 9 788799 431236. 152 sider illustreret. Bestilles på www.flaadensskibe.dk eller hos Steel & Stone Publishing, Degnelodden 5, Valby, 3200 Helsingør. Tlf. 22 87 20 29. Pris kr. 249 incl. moms, plus porto.

På Hans Kongelige Højhed Kronprinsens fødselsdag den 26. maj, afholder hans moder en frokost for ham om bord i kongeskibet DANNEBROG. Dagen giver også anledning til at markere en 80-års dag, for kongeskibet højeste kommando første gang den 26. maj 1932. Maskinmester Tom Wismann har nu skrevet kongeskibets historie. Indledningsvis er der oplysninger om, hvad majestæterne gjorde i tidligere tider. Helt frem til omkring 1950 var det almindeligt at sejle, når riget skulle inspiceres. Ofte var det de store orlogsskibe, som transporterede majestæten, men fra begyndelsen af 1800-tallet kom der egentlige kongeskibe. De blev normalt bemandede af Flåden. I 1880 byggede man et stateligt skib til kongens brug, og efter nogle år blev det forlænget med 13 meter. Det blev dog kun brugt i danske farvande, og når majestæten skulle til Færøerne og Island skete det om bord i et af Flådens øvrige skibe. Første gang en dansk konge satte sin



ben på Grønland var i 1921!

Da det gamle hjuldampskib DANNEBROG fra 1880 ikke kunne vedligeholdes længere begyndte politikerne at se på fremskaffelse af midler til et nyt kongeskib. Rigsdagen bevilligede 1,3 millioner kr. til formålet i 1929, men allerede året efter måtte man konstatere, at projektet ville blive ca. 20 % dyrere. Den resterende sum blev rejst af store, danske firmaer, blandt andet ØK og Carlsberg. Skibet skulle være lille nok til at kunne anløbe de fleste danske provinshavne, og stort nok til at bringe majestæten sikkert til Færøerne og Island. Skibet blev ikke

isforstærket og var ikke beregnet til sejlads på Grønland. Det skulle bygges i Danmark og være forsynet med danske motorer. I bogen følger man bygningen af skibet på Orlogsværftet, og der er en vældig god forklaring omkring selve skibsbygningen, arbejdsmetoder og fagudtryk. Forfatteren har gjort en hel del ud af at forklare tekniske og sømandsmæssige termer.

Bogen rummer en lang række unikke fotos, som forfatteren har fundet i den gamle samling på Marinens Bibliotek, som nu er overgået til Forsvarets Bibliotek. Der er en interessant billedserie fra hjuldampskibet *Dannebrog*. Bygningen af det nuværende kongeskib kan man følge via mange sort/hvide billeder. Hele apteringen (indretningen) af skibet følges i en serie ”før og nu”-billeder, som giver et vældig godt indtryk af skibet. Næsten hvert enkelt rum og dets funktion beskrives i gennemgangen. En del af illustrationerne er originale tegninger, skitser og forslag. Berlingske Tidendes medarbejder fra 1932 giver også en udmærket introduktion til skibet. Forfatteren har fået majestætens tilladelse til at gå rundt i skibet og fotografere. Efter gennemgangen af skibet følger en gennemgang af fartøjerne om bord fra 1932 og til i dag. En lille fotoserie belyser kongeskibets tilbagetrukne tilværelse under den tyske besættelse fra 1940 til 1945.

Herudover får den videbegærlige læser også mange andre oplysninger. Der er

gjort lidt ud af beskrivelsen af de daglige og de årlige rutiner om bord, herunder også ceremoniellet og baggrunden for det. Der er en kort oversigt over besætningens størrelse og de enkelte besætningsmedlemmers funktioner. En tidligere næstkommanderende fortæller om livet om bord, og en af de kvindelige gaster fra sommertogtet i 2010 fortæller meget levende om livet om bord, det daglige arbejde og de mange oplevelser kombineret med hårdt arbejde og søsyge. To billedserier viser kongeskibet under sejlads i hårdt vejr. Der er tillige forklaringer på flagning i kongeskibet, beskrivelse af dets våbenskjold, en liste over tidligere chefer samt for anløbshavne i ind- og udland gennem tiderne. Endelig har forfatteren fremskaffet mange fotos fra kongeskibets ture til Færøerne og Grønland. Da skibet ikke er isforstærket lægger det en begrænsning på skibets anvendelsesmuligheder i Grønland.

Hendes Majestæt Dronningens jagtkaptajn har skrevet forordet til bogen, og han har været forfatteren behjælpelig med kilder, data, oplysninger og meget andet. Det er alt i alt en meget flot bog med mange interessante oplysninger. Bogen er udgivet med økonomisk støtte fra en række fonde.

*Poul Grooss, kommandør,
Center for Militærhistorie,
Forsvarsakademiet.*

Herudover kan der blive tale om yderligere særarrangementer, som vil være at finde på laugets hjemmeside (www.modelbyggerlaug.dk) og blive meddelt i laugets nyhedsbrev, der udsendes løbende til alle medlemmer med e-mail-adresse.

Året rundt er der med få undtagelser åbent om tirsdagen i Arresten på Nyholm (A.H. Vedels Plads 6, 1439 K) fra kl. 10.00 til ud på aftenen. Her kan man ofte møde op mod tyve aktive laugsmedlemmer, der er optaget af de løbende projekter, som alle er velkomne til at vise interesse for. Følgende modeller er undervejs: Nyholms Mastekran i 1:16, kongebåden SVANEN fra 1763 (1:36), fregatten ROLF KRAKE fra 1955 (1:48), korvetten TRITON fra 1955 (1:50), en torpedo-missilbåd af Willemoes-klassen fra 1975 (1:50), fregatten PEDER SKRAM fra 1966 (1:65) og torpedobåden GLENTEN fra 1933 (1:50).

Formandens beretning, aflagt på laugets generalforsamling den 12. april 2012

På grund af pladsmangel har det desværre ikke været muligt at aftrykke formandens beretning fra generalforsamlingen den 12. april 2012 i dette nummer af Marinehistorisk Tidsskrift. Den vil kunne læses/downloades fra laugets hjemmeside og er blevet sendt til alle medlemmer med e-mail sammen med laugets elektroniske nyhedsbrev for maj måned.

Referatet fra generalforsamlingen er dog at finde i dette nummer sammen med de ændrede vedtægter, der blev godkendt af de fremmødte medlemmer.

Modelbyggerkonkurrencen MODELSKIB 2012

Vi ser frem til den kommende konkurrence i modelbygning på Statens Forsvarshistoriske Museum i København fra den 28. sept. til den 28. okt. 2012.

Kontakt laugets formand, Poul Henrik Westh, på e-mail: formand.ombl@gmail.com eller tlf. +45 20 16 76 92 for konkurrenceregler og tilmelding til konkurrence såvel som til særudstilling.

Det er vigtigt, at så mange som mulig finder anledning til at deltage i enten konkurrence eller udstilling, så vi kan vise alle de besøgende på museet, hvilke fornemme modeller laugets medlemmer formår at bygge.

Se i øvrigt laugets hjemmeside www.modelbyggerlaug.dk.

**MEDDELELSER FRA
ORLOGSMUSEETS VENNER / MARINEHISTORISK SELSKAB**

Arrangementer sæsonen 2012 / 2013

Onsdag den 24. oktober 2012 kl. 19.30
Foredrag: Kongeskib i 80 år DANNEBROG 1932 - 2012.
Wismann

Onsdag den 21. november 2012 kl. 19.30
Træfningen ved Lyngør onsdag den 23. januar 2013 -
Finn Wiberg

Onsdag den 23. januar 2013 kl. 19.30
Brigadegeneral Michael Clemmesen
Flådens stabs operationsstudier 1911-13 og resultaterne 1914-18

Onsdag den 27. februar 2013 kl. 19.30
Krigen i og omkring Østersøen 1939-45.
Kommandør Poul Grooss

Onsdag den 10. april 2013 kl. 19.30
Generalforsamling

Alle foredrag og generalforsamlingen foregår på Orlogsmuseet
Efter onsdagsforedragene og generalforsamlingen er der mulighed for at få 2 stk.
smørrebrød med øl og kaffe for i alt 100 kr.

Tilmeldinger til foredragsaftener og generalforsamling til Trine@Kjems.com
Eller telefon 3315-1410. Det skal præciseres, at tilmelding til spisning skal ske
senest mandagen før det pågældende foredrag/generalforsamlingen.